

TRADICIJSKA KULTURA - ČUVARICA IDENTITETA HRVATA JANJEVACA

Vuković, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:895061>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)



**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

TRADICIJSKA KULTURA - ČUVARICA IDENTITETA HRVATA JANJEVACA

PETRA VUKOVIĆ

SPLIT, 2023

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

TRADICIJSKA KULTURA - ČUVARICA IDENTITETA HRVATA JANJEVACA

Studentica:
Petra Vuković

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2023. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Podrijetlo i povratak Hrvata Janjevaca	5
3. Advent	9
3.1. Sveta Barbara.....	9
3.2. Sveti Nikola - biskup.....	10
3.3. Bezgrješno začecje blažene Djevice Marije	13
3.4. Sveta Lucija	14
3.5. Badnjak.....	15
4. Božić	17
4.1. Sveti Stjepan Prvomučnik.....	19
4.2. Sveti Ivan evanđelist	20
4.3. Sveta nevinna dječica.....	20
4.4. Silvestrovo	21
4.5. Nova godina.....	22
4.6. Sveta tri kralja.....	23
5. Korizma.....	23
5.1. Cvjetnica.....	24
5.2. Veliki četvrtak	25
5.3. Veliki petak	26
5.4. Velika subota	28
6. Uskrs	29
6.1. Spasovo	30
6.2. Duhovi.....	30
7. Sveti Juraj.....	32
8. Sveti Marko	34
9. Tijelovo	35
10. Sveti Antun Padovanski.....	37
11. Sveti Ivan Krstitelj.....	38
12. Hodočašće za (Gulem i Mali Gospođindan) Veliku i Malu Gospu na Kosovu.....	40
13. Svi sveti	42
14. Dušni dan	42
15. Govor Janjevaca	43
16. Zaključak	45

Rječnik.....	46
Izvori	50
Vlastiti terenski zapisi.....	50
Popis kazivača	50
<i>Literatura</i>	50
Sažetak.....	54
Abstract.....	55

*O, Janjevo moje drago,
moro sam te napustiti.
O, Janjevci dobri ljudi,
s vama ću se ponositi.¹*

¹ *O Janjevo moje drago*, Ruža Gečević

1. Uvod

Nematerijalna kulturna baština predstavlja blago svakoga naroda, što bi značilo da svaki narod ima što za ostaviti u nasljeđe, čime se pohvaliti i što za pokazati. Tako je i s Hrvatima izvan granica Lijepe Naše.

Iako su prije mnogo godina, sada se već može govoriti i o stoljećima, odselili iz Hrvatske, nikada nisu dozvolili da u nasljedstvo nemaju što za ostaviti. U tom su dugom razdoblju očuvali katoličku vjeru, običaje i tradiciju, pod raznim olujama povijesnih događaja, možda čak privrženije nego što bi se to moglo očekivati. „Krene li se sa željezničke postaje Lipljan prema istoku, put vodi kroz Donju i Gornju Guštericu do Janjeva. Ide li se magistralnom cestom do Prištine i skrene ulijevo dolazi se, također u Janjevo. Iz daljine ono se uopće ne vidi, jer je opkoljeno visokim stablima.“² Janjevo i iza njega sedamsto dvadeset godina od prvoga pisanog spomena. Mjesto koje i danas krije brojne priče, predaje, uspomene i nečija sjećanja na djetinjstvo, život, zajedništvo.

U ovome je radu riječ o Hrvatima na Kosovu. Riječ je o Janjevu i njegovim mještanima – Janjevcima. Tradicija, običaji i kultura sačuvani su naporima puka i, prije svega, životima. Sačuvani su kroz zajednicu koja je uvijek bila važna za obitavanje pojedinca, za očuvanje identiteta. Oni se prenose s koljena na koljeno bez obzira na to gdje zajednica danas boravi. Moguće je da se neki od njih više ne izvode u praksi, ali je sigurno da će uvijek živjeti u sjećanju ili predaji.

2. Podrijetlo i povratak Hrvata Janjevaca

O podrijetlu Hrvata na Kosovu, odnosno nastanku samoga mjesta Janjeva nije pronađeno puno pouzdanih izvora. Svakako je poznato da su Srbi, a nešto kasnije Sasi jedni od prvih stanovnika. Oni, kojima su se kasnije pridružili Dubrovčani.³ Među Janjevcima često su spominjane dvije predaje: „Jedna od njih govori da su brat i sestra živjeli u „diboku planinu“ (bila je to navodno planina Palić istočno od Janjeva), a da nisu znali da su brat i sestra. Budući da su svi ljudi pomrli, ostali su njih dvoje posve sami u opustjelom kraju. Od tog para nastao

² Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 11.

³ Isto, str. 22.

je onda „ceja av'j svet“⁴, odnosno Janjevo“⁵ te „Druga priča zasniva se na sličnom motivu i osnivanje Janjeva veže se uz dvije određene osobe. Priča kazuje da su bila ratna vremena i sve muško i žensko zadesila je strašna sudbina. Nitko nije izbjegao smrt i zloj sudbini osim Jane Palić „Nedokoljke“ (nedoklane) i nekog od Glasnovića. Od njih dvoje poteklo je Janjevo. Karakteristična je druga priča koja kao osnivače Janjeva ističe dvije najbrojnije i svakako među najstarijim obiteljima u Janjevu – Paliće i Glasnoviće.“⁶ Kazivačica Ruža Gečević pripovijeda sličnu predaju:

Ima priča... Kako je Janjevo najstarija dijaspora, priča se da je, zapravo, dokazano je, da su naša brda puna rude, bogatstva. Među njima je čuveno glamsko srebro, koje je bilo najtraženije u svijetu. Onda, te dubrovačke kolonije, ti zanatliji iz Dubrovnika, koji su dolazili... Išli su redom sve i di su došli – u Janjevo, u kotlinu. Znači, kotlina... Nema izlaza. Iz Janjeva nema niko da izađe. Kad su oni tu došli i videli šta je to, više puta su se vraćali nazad, da bi tu svoju rabotu usavršavali. Tako, donosili – odnosili, to je trajalo dugo. Onda su počeli da stvaraju svoje topionice tamo, naseljavali se, doneli žene svoje, tu su počeli živiti. To je dugo godina, sad je bilo sedamsto dvadeset godina, a od tisuću tristo i koje godine se spominje prvi put Janjevo. Papa! Papa je prvi put spomenuo Janjevo. Što se tiče te rude, bogatstva, onda su počeli to sa zanatima raznim unutar svoje obitelji i tako je počelo da se, ovaj, Janjevo ispunjava. Postoji i priča da je Janjevo dobilo ime po jednoj Janji. Kad je bilo pokolje u Janjevu, onda su Turci sve ono kršćansko što je bilo, klali. A ono što je bilo zlato što su oni imali, to je pričaja stric od moje mame, on je povjesničar bija – baca Kelja, čuveni baca Kelja, poznat Janjevcima, da je hrpa zlata bila na most čaršijski, od što su sve krali to zlato i uzimali i od oni koji su ubijeni. Tako da su oni tako napravili sve i bio je pokolj. U tom pokolju jedna je ženska ostala izbodena, u brdo se sakrila, u brdo Glama. Ima dosta tih brda sa strane. Ovi stariji ljudi znaju koja sve brda imaju, kako se zovu. I oni su našli u toj pećini, kako je nedoklana ostala i sas te travke, valjda, se liječila. Uglavnom, ona je ostala jedna preživjela – Janja se zvala. Po tome je Janjevo dobilo ime.⁷

⁴ Izvorno, govor Janjeva: „ceja av'j svet“, u prijevodu: „cijeli ovaj svijet“.

⁵ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 22.

⁶ Isto.

⁷ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

O podrijetlu se Hrvata Janjevaca na Kosovu pripovijeda da je Dubrovačka Republika na Kosovu poslala najbolje majstore:

U četrnaestom stoljeću, kako je Dubrovačka Republika morala Turcima plaćati da bi zadržala Republiku, plaćali bi u zlatu. S obzirom da je dolje, u Janjevu, bilo puno zlata i srebra, odabrani su najbolji meštri, koji su po zadatku prebačeni u Janjevo, s namerom da se vrate. Dok plaćaju Turcima danak, otišli su dole. Mjesto di je bilo puno zlata i srebra, zove se Novo Brdo. Oni su otišli, tamo su radili, a novac se slao u Dubrovnik. Kako je u Janjevu bio velik potres, to staro Janjevo di je bilo, blizu Novog Brda, ono je propalo, uništeno je. Tada su se doselili u novo Janjevo, di je sad. Od tu su slali novac. Kako je u Dubrovniku isto bio potres, ima ti jedno misto kod Dubrovnika, ja sam ovde u samostanu tražija moje porijeklo, ima jedno misto zove se Matić, cijelo selo su Matići. U Janjevo ima i Karamatić, sa mnom je Ante Karamatić bio je direktor, rezervnik oficira, da ti ne pričam sad to... Matića ima svugdi. Kad su se tribali vratit, bio je potres na području Dubrovnika, pola njih se vratilo, a pola ih se nije imalo di vratiti pa su ostali dolje. U Janjevu ti ima, to se na internetu može vidit', to piše na internetu, najveće zvono u Europi, staro i teško tisuću i četiristo kilograma. Imaju i tri još starija od ovoga, ali ovo je Dubrovačka Republika poklonila Janjevu, jer su ostali dole i sagradila crkvu kao zahvalnost šta su doprinijeli održavanju Republike. Kad je srušena crkva, u potresu, Janjevci su zakopali to zvono. Ja sam ga zvonija, pomaga' sam u crkvi. Oni su ga zakopali, da ga ne uzmu, zato je i ostalo to zvono. Za vrijeme rata, sva zvona su se pretopila za proizvodnju topova. Turci, oni su tili nas da asimiliraju, kako su napravili s 80% Srba u Bosni i drugdi. Naši ljudi, nisu se dali, a ne bi se spasili, nego su bili vrsni meštri pa su Turcima tribali. Radi toga nisu oni nas dirali, inače svugdi su to radili, a mi smo zadržali vjeru, a najviše je tu crkva pomogla. Lako je ovde bit' Hrvat, a u srcu Kosova, koje je tada bilo pod Srbijom, u Janjevu, uvik se pisalo latinicom. Evo i ja pišem latinicom, a to je dosta učinila crkva, na vjeronauku. Ja imam jako dobar rukopis, općenito Janjevci, moja generacija, ali i generacije prije. Veza se za svetog Vlaha uspostavila s Dubrovnikom davno, Dubrovčani su dolazili kod nas, a naši su zborovi išli u Dubrovnik. Oni kod nas na sv. Nikolu, a mi kod njih za sv. Vlahu. Naši su ih toliko dobro dočekali, na brdu Glama.⁸

⁸ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine u Janjevu.

Poznato je da se veliki broj Hrvata (ratnih) devedesetih godina prošloga stoljeća odselio s Kosova. Povratak u Hrvatsku, konkretnije u Zagreb, kazivačica objašnjava na sljedeći način:

Mi smo, sami Janjevci, 'opće se nismo bavili politikom. Nas politika nije zanimala. Janjevci su bili ljudi vrijedni, ljudi koji su se bavili... Koji su svojim rukama rabotali, pravili nakite... Djeca... Nijedna kuća nije imala od petero manje. Evo, nas je naprimjer deset, desetoro braće i sestara. Moja svekrva sa dvanaestoro živi. Znači, svaka kuća ima svoj obrt i svako dijete je radilo da pomaže svojim roditeljima, da bi opstali. Najviše šta nas je sačuvalo je vjera, jer se u kući molilo svako večer, išlo se na svetu misu, devetnice su se obavljale... I u ratno vrijeme, kad se nije moglo, to se u kućama radilo, a pogotovo u ono vrijeme kad se nije moglo, turcizam kad je vladao. Puno pitaj zašto naše majke i prabake imaju tu nošnju. Oni su tu nošnju poprimili od muslimana, da bi opstali i da se prikriju, da bi ostali tu gde jesu. Tu su stvorili obitelji, tu su to blago imali – vinograde, koji su kasnije počeli. Vinograde zovemo lojze. Svaka je kuća imala svoje lojze, svoju njivu, vino, rakiju... Po selima su išli. Domaćin kuće koji je bio, on bi natovarija mogare i stavija bi koševu, a unutra voće. Išli su u Prištinu, u sva okolna mjesta, dok je počelo to, dok su oni izrađivali prstene od mesinga. Kasnije su i s time išli od sela do sela, da to odneseju. Od toga su živjeli svi. Ovi koji su ostali doma – žene, žene su ostajale doma sa djecom – majke su bile te koje su stvarale obitelj, držale su sve. Majke koje su bile doma, nijedna nije išla na kavu, nego je svaka majka imala svoj zadatak. Moja je majka bila šnajderica, a moja svekrva je bila zanatlija, rabotala je sa svojom decu. Znači, gnijezdo ujutru, križ na čelo, doručak, svaki svoj zadatak... I mi dok smo rasli kod svojih, i tvoj deda, svi naši... Svako dete je imalo svoj zadatak, šta da napravi. Škola, crkva, vjeronauk, to je bilo. Ali ljepota je bilo, najviše to – skup u crkvi. Tu je bila mjesna zajednica, kasnije kino se otvorilo, ali sve u crkvi, kod svećenika. Oni su bili naobrazovani ljudi, tako da su deca sve to... Kad bi trebali da lafiju janjevački, oni bi ih ispravljali, kako bi naučili, da znaju. Fala Bogu, eto vidiš da su naši ljudi jako puno školovani. Toliki ljudi u Janjevo. Nas je bilo oko pet do šest tisuća do prije rata, nije to jedna mala brojka za to jedno malo mjesto, ali eto, Bog je tako htio. Sad, rat kad je došao, onda su naši koji su ostali tu, među njima ja sam devedeset i druge došla, a moja su braća ranije, jer su oni zbog posla došli. Veće su plaće bile tu. Kako su bili glazbeno nadareni, svirali su te svoje svirke. Ja sam od naših zadnja izbjegla, zbog djece. Kako

*su svi trebali na ratište, onda smo došli tu u Zagreb. Jedan dio je otišao u Zagreb, jedan u Kistanje. Većina naših ljudi je otišla u Kistanje.*⁹

3. Advent

Iznimno je bogata crkveno-pučka baština Hrvata na Kosovu. Ona se ogleda u vjerskim te pučkim obredima, ophodima, divinacijama i pučkim veseljima. Poznato je da je Crkva (kao i crkva) uvijek bila usko povezana s Janjevcima. Takav se odnos do danas nije promijenio. Starije se generacije Janjevaca često radosno prisjećaju različitih običaja i slavlja, među kojima je i vrijeme adventa – došašća. „Slavljenje adventa potječe iz 4. stoljeća. Podrijetlo je riječi advent od lat. riječi *adventus*, -us, m. što znači dolazak, dohod, početak. Došašće karakterizira pokora i priprava te radosno iščekivanje Gospodinova dolaska.“¹⁰

Četiri su nedjelje prije samoga Božića, blagdan sv. Barbare, sv. Nikole, Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije, sv. Lucije i sv. Tome kod kršćana diljem svijeta od velike važnosti u vrijeme adventa. Neki su od tih blagdana na poseban način obilježeni unutar janjevačkih obitelji.

3.1. Sveta Barbara

Sv. Barbara jedna je od štovanijih svetaca unutar obje crkve – zapadne i istočne. Kult je sv. Barbare iznimno velik premda su još uvijek prisutne brojne polemike o podrijetlu i razdoblju u kojem je ona živjela. Stoga se često ističe nedostatna istraženost.¹¹

Prema legendi, Barbara je rođena krajem 3. stoljeća u Nikodemiji, Maloj Aziji. Otac joj je bio imućan trgovac Dioskor. Barbara je zbog svoje iznimne ljepote imala brojne udvarače te ju je Dioskor dao zatvoriti u visok toranj. Preko svojega učitelja Valerijana spoznala je

⁹ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

¹⁰ Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 415.

¹¹ Dragić, Marko. *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015., str. 142.

kršćanstvo te je zahtijevala izgradnju triju prozora, kao znak Oca, Sina i Duha Svetoga. Umrla je mučeničkom smrću, o čemu svjedoče brojne legende.¹²

Važno je naglasiti da je sveta Barbara višestruka zaštitnica. Mnogi su se molili svetoj Barbari za zaštitu od nagle i nepripravne smrti, groma, požara i nevremena, od pogibelji u ratu i slično. Iako se na Kosovu sveta Barbara nije na poseban način častila, kao što to i sama kazivačica ističe: „Svetu Barbaru nismo posebno slavili...“¹³, zanimljiva je činjenica da je sveta Barbara zaštitnica rudara te da je u Dubrovniku postojala crkva sv. Barbare, koja je potpuno srušena u potresu 1667. godine.¹⁴

3.2. Sveti Nikola - biskup

Sveti Nikola potječe iz Male Azije iz mjesta Patari, a točan podatak o njegovu rođenju i danas nije poznat. Jakob od Voragine za godinu Nikoline smrti navodi 343. dok je poznat i podatak da je Nikola doživio duboku starost i umro u 75. godini života.¹⁵ Ako je za vjerovati ovim podacima, moguće je izračunati i godinu njegova rođenja. Ono što je poznato o njegovu životu je to da su mu roditelji bili kršćani dobrog imovinskog stanja, a majka nije dugo mogla zanjati pa je Nikola bio jedino njihovo dijete.

Ime je dobio po svojem stricu Nikoli, koji je svoj život također posvetio Bogu na službu. On je bio biskup u mjestu Myra te je zaredio Nikolu, stoga je bilo za očekivati da će Nikola slijediti život i rad svojega strica, ali se on ipak odlučio na samački život u Palestini.¹⁶

Iako je on odabrao drukčiji put, život ga je opet na koncu postavio na mjesto koje je njegov stric obnašao. Nakon smrti tadašnjega biskupa, odlučeno je da će novi biskup biti onaj, koji toga ranoga jutra prvi uđe u crkvu.¹⁷ Tako je služba bila dodijeljena Nikoli.

Nakon smrti pokopan je u istom mjestu gdje je i obnašao službu biskupa, a zbog raznih povijesnih i osvajačkih pohoda od strane Turaka, tijelo je preneseno u talijanski grad Barij, gdje se i danas čuvaju njegove relikvije.¹⁸

¹² Isto, str. 143.

¹³ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

¹⁴ Dragić, Marko. *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015., str. 153.

¹⁵ Dragić, Marko. *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 6.

¹⁶ Isto, str. 7.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

Poznato je da je sv. Nikola zaštitnik pomoraca i djece, ali ga za svojega zaštitnika uzimaju i njemu se utječu brojni drugi. Tako se navode: siromasi, bolesnici, trgovci, umirući i sl.¹⁹

Postoje brojne legende o životu i radu sv. Nikole, a najpoznatija legenda je zasigurno ona u kojoj je sveti Nikola pomagao bogatašu koji je izgubio svu imovinu koju je posjedovao i tako spasio živote njegovih kćeri. Takve su legende najčešće imale cilj obrazovati i odgajati djecu i mlade, stoga Nikola ostaje svima u sjećanju kao onaj, koji će donijeti dar dobroj djeci, dok će onu djecu, koja nisu bila tako dobra upozoriti prutićem. Život i rad svetoga Nikole oduvijek je bio neiscrpan izvor poučnih priča, običaja i pouka na brojnim područjima diljem Hrvatske, ali i izvan, što nam može posvjedočiti kazivač:

Sveti Nikola, on je interesantan. Svetog Nikolu smo slavili svake godine, zimskog svetog Nikolu. U Janjevu je svaka porodica imala svoga svetca, kojega je štovala, to je kod nas bio Nikola. Jedne godine, toliko je loša bila ta godina, da nismo bili u mogućnosti da slavimo svetog Nikolu. Toliko loša, da nismo ekonomski imali i nismo mogli zvat' nikoga na slavu. Moj tata je doša' doma, a bilo mu je jako ružno. Spremili smo mi za sebe, za svetog Nikolu, ali za puno nije bilo. Toliko mu je bilo loše, što nije slavija svetog Nikolu sa rođacima. Izaša' je vani, van dvorišta, a zima je bila, toliko je snega bilo, da niko nije moga to veče' izać'. To veče' počeo je veliki sneg padat, a jedan čovjek... Ova ti je priča bila u novinama, jedan Žanetić je dao i to se sitija poslije dvadeset godina, jer sam mu ja priča'. Slušaj, tata je izaša' vani i sritne čoveka koji prodaje drva. On jedan stao ispod nekog krova i tu stoji, niti je proda' dva niti može doma da ide. Tata taman naišao i zovne njega na večeru. Opra' se čovek, ja se sićam ko danas. Mater ugrijala vodu, zima, promrza je, napario lavor, ugrijao noge. A kada je slava, bilo bi i gudice, sarme, svega za večeru, ali tada nije bilo baš puno. On večerao s nama i prenoćio je kod nas. Tata ga je znao, jer je on prodavao drva. Sutra dan nije pada' sneg, tata mu je govoriya da ostane dan-dva, a on nije 'tio, proda' drva i na konja. Tako nismo bili sami za svetog Nikolu, pošto je bio takav običaj.²⁰

Hrvati na Kosovu imaju vrlo blizak i odan odnos prema crkvi i Bogu. Važno je istaknuti da su Janjevci samo katolici. Stoga su brojni svetci koje Janjevci štiju, a takva se tradicija i

¹⁹ Dragić, Marko. *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 7.

²⁰ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine u Janjevu.

čvrsta vjera prenose s koljena na koljeno, bez obzira na okruženje te brojne neprilike koje su mogle utjecati na njihov život. Poznate su svetkovine u čast Gospi, sv. Antunu, sv. Blažu (što je povezano još i s podrijetlom Hrvata na Kosovu), sv. Josipu, sv. Paskalu i sl. Jednom riječju u Janjevu bi se nazvali „Sveti“. Pojam „Sveti“ najvjerojatnije potječe od Srba pa se još veže uz pojam „slava“.²¹

Kao što i kazivač gore navodi, svaka je obitelj imala svoju „slavu“, a najviše je obitelji slavilo blagdan Sv. Nikole, koji se prema katoličkom kalendaru slavi 6. prosinca. Gosti koji su pozvani na ovakvo slavlje ulaze u kuću i domaćinu se obraćaju s riječima: „Srećna slava, domaćine!“²², a zatim se pije vruća rakija, laganija hrana i na koncu konkretna hrana, koju su domaćice kuće vrijedno spremale. Ovakvo se slavlje završava ugodnim razgovorom, koji se u Janjevu naziva „muabet“²³, u prijevodu „polagan i prijatan razgovor“. Nakon toga gosti mogu ostati prenoćiti.

Kazivačica Ruža Gečević, potaknuta ovogodišnjom sedamsto dvadesetom obljetnicom prvoga pisanog spomena Janjeva, navodi sljedeće:

Mi ovdje koji smo, a i tamo dok smo u Janjevo živjeli, znamo ovog svetog Nikolu što donosi poklone. Mi Janjevci smo bogati za još jednog – dan župe naše je sveti Nikola, ovaj koji se slavi u petom mjesecu, osmog petog. Taj dan su naši izabrali, zato što su njegove moći iz Italije prebačene u Janjevo. Tako da mi sad imamo i zimskog svetog Nikolu, koji je u dvanaesti mjesec, ali i ljetni. Pričali su stariji, govorili su, da naši Janjevci, pošto su bili trgovci u ono vreme dok nije bilo auta i prijevoznih sredstava – konj, magarac – to je bilo. Onda su ti oni u vrijeme vreme ljeta, za vreme ljetnog svetog Nikole, dođeu na blagoslov i svećenik ih blagoslovi. Onda oni pođeu na taj put da prodaju te drangulije, po janjevački – drangulije, prstenje, nakit i što su sami radili. Imali su bisage, koje su se stavili na konja. 'Ko je bio bogat, malo bolji, imao je konja, a ovi – magarca, ali s magarca malo teže ide. To su bila okolna mesta, di su dalje išli. Pođi za svetog Nikolu ljetnog i dođi na zimskog – sezonski rad. Znači, ako se dete rodilo, kad je tata doša', dete je prohodalo. To je velika fešta, evo, sad smo imali veliku feštu, sedamsto dvadeset godina. Uglavnom, svaka kuća ima sliku obešenu na zid. Svaka obitelj je imala zaštitnika svojega, ali jako puno su imali svetog Nikolu. Kako se

²¹ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive, *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 239.

²² Isto, str. 240.

²³ Isto.

zavjetovalo, ali nema obitelj ili jedno dijete u obitelji da nema za zaštitnika uzetog svetog Nikolu. Ja sam isto svetog Nikolu uzela od svoje svekrve. U svojoj rodnoj kući, dok sam bila cura, isto smo svetog Nikolu slavili. Tata je imao svoj imendan u svetog Tomu, ali to je bila fešta za društvo. A za svetog Nikolu je običaj bio jako lijep. Na večer pred svetog Nikolu obitelj koja slavi slavu, mi smo po srpskom to zvali slava – obitelj koja slavi slavu, navečer se blagoslovi pogača, omesi se pogača i svijeća na kojoj je lik svetog Nikole i to se odnese u crkvu da se blagoslovi. Kad dijete donese doma tu pogaču, onda svi čekaju. Dijete je toliko sretno kad donese, jer se onda dariva djetetu novac i onda dijete kaže: „Za mlogo godine da blagoslivljam pogaču!“. 'Ko je slavio tu slavu na veliko, zvao je braću i sestre. U moju obitelj tako je bilo. Deda Roka je s nama živio i on je zvao svu braću i sestre, sve one koji nisu uzeli tu slavu. Ima neko 'ko je uzeo Majku Bezgrešnu, neko svetog Sebastijana... Ti su dolazili kod nas na večeru. To je bila velika gozba, lijepo pripremljena naša janjevačka jela, tradicijska...²⁴

3.3. Bezgrješno začecé blažene Djevice Marije

Janjevci su posebnu pažnju posvećivali pripremama za Božić, ali i svetkovine te blagdane prije i nakon samoga Božića. Blagdan se Bezgrješnoga začecá blažene Djevice Marije prema liturgijskoj godini obilježava 8. prosinca. „Bog je Mariji, Isusovoj majci, podario milost sačuvanosti od istočnoga grijeha od početka njezina postojanja. Blažena Djevica Marija u otajstvu Božića uz malog Isusa ima glavnu ulogu. Zato joj pučka pobožnost u doba došašća posvećuje osobitu pažnju, koja se na poseban način odražava u zornicama, ranim jutarnjim misama na čast Majci Božjoj.“²⁵

Zanimljivo je da se Janjevci danas na poseban način prisjećaju tog vremena, načina i mjesta slavljenja došašća i samoga Božića. Kazivačica Ruža Gečević opisuje slavlje Bezgrješnoga začecá blažene Djevice Marije kao „Karamatićevu slavu“, a uz to radosno svjedoči o važnosti zornica:

²⁴ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine.

²⁵ Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 421-422.

E to je Karamatićeva slava. Oni to između sebe slave. Špilja je bila puna djece, a svako dijete nauči pjesmicu, ode kod župnika, prijavi se i dođe da recitira pjesmicu. Ako se zbuni, jadno, dođe opet i pokloni se pa opet... Mala deca su bila najzanimljiva. To i listopadske pobožnosti, a zornice... Najljepše su bile zornice, to je bilo uživanje. Kad počne vrijeme pred Božić, onda djeca, svi ideju u mahale, male... U Janjevo smo imali te mahale – Donja Mala, Čaršija... Mi smo Matići živjeli u Čaršiji. Onda ti je imala Gečeva Mala, ja de sam se udala to je Gečević, Gečeva Mala. Ona je bila Bela Zemlja, Sopot Gušavi... I to se sakupljaju deca, idu od ulice od pet ujutro, uzeju kante, lupaju kante i pred vrata: „Ajdete na zornice, 'ajdete...!'“. Deca se bude i onda prije mise župnik prebrojava decu u crkveno dvorište, pobednik 'ko je: „Čaršija vodi, Sopot Gušavi izgubija...“²⁶

3.4. Sveta Lucija

Blagdan se svete Lucije slavi 13. prosinca. Postoji nekoliko predaja o životu i mučeništvu svete Lucije, ali je poznato da je rođena 284. godine u Sirakuzi na Siciliji. Potječe iz bogate obitelji, što je odigralo važnu ulogu u njezinu životu. Nakon rane smrti oca, Lucija je s majkom od svete Agate tražila pomoć. Majka je bila bolesna i trebala je ozdravljenje. Prilikom ukazanja svete Agate, Lucija je dobila spoznaju o jakosti svoje vjere, a majka je dobila ozdravljenje. U slavu i znak zahvalnosti odlučila je razdijeliti svoje bogatstvo, što ju je na koncu dovelo do mučeničke smrti. Luciju su na razne načine mučili te pokušavali slomiti njezinu vjeru u Boga. Prije same smrti izvadili su joj oči, ali je ona ustrajno svjedočila kršćanstvo. Postoji predaja da je Lucija sama sebi izvadila oči, kako mladića ne bi navela na krivi put.²⁷

Sveta je Lucija „zaštitnica vida, tjelesno i duševno slijepih, pisara, lađara, krojača, tkalaca, ratara, staklara, kovača i vratara. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi sveta Lucija se vezuje s očima, vidom i ženskim ručnim radovima.“²⁸ U Janjevu je štovana te poznata kao zaštitnica

²⁶ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine.

²⁷ Dragić, Marko. *Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.*, Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe, br. 24, Mostar, 2010., str. 130-132.

²⁸ Dragić, Marko. *Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.*, Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe, br. 24, Mostar, 2010., str. 133.

slijepih. Već je poznato da su janjevačke obitelji štovale određene svetce te su tako pridavali posebnu važnost tom danu unutar liturgijske godine:

Luciju smo slavili. Svetoj Luciji su se molili ljudi koji su imali problema s vidom. Ona je bila zaštitnica. Najveća slavlja bila su Bezgrešna Majka Božja, Gospa Letnička, sveti Nikola, sveti Sebastijan, sveta Ana... Znalo se u Janjevu koja obitelj kojega svetca ima. Za Majku Božju Bezgrešnu govorili su da je Karamatićeva slava. Mi Matićovi smo na svetog Nikolu. Berišići, Berišovi – svetog Sebastijana, Macukovi – svetu Anu. Bio je neki red.²⁹

Još jedna od poveznica imena svete Lucije i čudotvorne zaštite vida krije se u latinskoj riječi *lux*, što znači ‘svjetlo, sjaj, jasnoća’. U tom pogledu, Lucija je ona, koja ljudima, vjerujućima donosi svjetlo u tamu, vid u sljepoću – život.³⁰

3.5. Badnjak

Oko izvora, odnosno podrijetla naziva „Badnjak“ isprepleće se više teorija, a „Milovan Gavazzi ustvrdio je da badnjak svoj naziv baštini od starocrkvenoslavenskoga glagola *bъdeti* – bdjeti, ili od pridjeva badar i od toga izvedenoga glagola razbadriti se – razbuditi se, biti budan. To tumačenje afirmira i romanski naziv *vigilia* – bdjenje, noćno stražarenje.“³¹

Dan prije radosnoga kršćanskog blagdana kod Hrvata Janjevaca također se obilježava na poseban način. Na sam se Badnjak, odnosno Badnju noć spominju običaji poput tzv. „korljanja orasa“, kao i okupljanja mladih članova obitelji prije polnočke. Zanimljivo je da su Janjevci imali običaj pripremiti večeru, objedovati, moliti te sve nanovo na stolu urediti, kako bi „Mali Isus“ na dostojan način bio dočekan. Postoje određene karakteristike slavljenja

²⁹ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

³⁰ Dragić, Helena., *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica.*, Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 244.

³¹ Dragić, Marko. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (1), Split, 2008., str. 68.

Badnjaka na prostorima Republike Hrvatske, koje se mogu povezati s Janjevcima: „Badnjak je u folklornom pogledu najbogatiji dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, a po običajima, obredima i ophodima koji ga karakteriziraju može se podijeliti na: *Badnje jutro*, *Badnji dan* i *Badnju noć*. Badnju noć karakteriziraju: unošenje badnjaka, posipanje žitom badnjaka i onoga koji ga unosi, slama, svijeće, molitva, večera, bor, jaslice, čekanje polnoćke, zdravice, čestitarski ophodi: koledanje, betlehemari, betlemašice, kabanari, posjete prijatelja i susjeda; odlazak na polnoćku.“³²

Janjevci se rado prisjećaju ugođaja uoči Božića na Kosovu, koji se ponešto razlikuje od današnjih Badnjih noći unutar granica Lijepe Naše:

*Badnje večer' bilo najljepo. Znači, cijelo vreme ovo zornice i čekamo Badnjak kad dođe. Večera je kod nas posna. Mi ribu nismo tamo imali, zato smo imali grah i žito. Za večeru se spremalo žito, pšenica, sarma se radila bez mesa, posna – sve sastojke turiš, samo meso ne, grah i baklava, pogača i tikva. To se postavi na stol, a prije toga za ponoćku spremanje, 'ko 'oće da ide... A najbolje je bilo korljanje orase. Sabereju se mladi, npr. ja sakupim svoje bratiće sve kod mene. Svi će večeramo, a običaj je bio kad se večera, stol se ne posprema. Sve se počisti, sve jelo se ostavi na stol i jedan tanjur, činija, kad dođe Isus da večera. To korljanje orase, dok počne prvi da cuka za crkvu, prestaje se i ponoćka... Pravo svi za crkvu. Lijepo, velika crkva, pjesma, sve, svaka kuća Betlem ima... Niko nije govorio idemo jaslice da vidimo, nego Betlem. Svaka kuća imala je zakićeno – bombone, ovo, ono. Moj dever je imao celu sobu samo za jaslice.*³³

Post je, baš kao i u ostatku katoličkoga puka, bio prakticiran. Pritom je važno naglasiti: „Gastrološka kultura razlikuje se od mjesta do mjesta.“³⁴, odnosno „Vrhunac pripreme hrane je na Badnji dan. U vrstama i nazivima jela ogledaju se utjecaji raznih kultura.“³⁵ Poznato je da su Hrvati na Kosovu bili podložni brojnim utjecajima ostalih naroda koji su ondje obitavali.

³² Dragić, Marko. *Badnja noć u folkloristici Hrvata.*, Croatica et Slavica Iadertina 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 230.

³³ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine.

³⁴ Dragić, Marko. *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 408.

³⁵ Isto.

Takvi su se utjecaji nerijetko otkrivali upravo u gastronomiji. No, post je i u takvim okolnostima bio neizbježan.

4. Božić

Brojni narodi, civilizacije, različite vjere često su za početak agrarne godine uzimali zimski suncostaj. To se razdoblje preklapa i s početkom poljodjelske godine i na našim područjima, a osim toga, povezujemo ga i s Božićnim blagdanima, rođenjem Isusa Krista, došašćem te slavljem brojnih svetaca koji su prema našem crkvenom kalendaru neposredno prije ili poslije Božića.³⁶

Za kršćane Božić predstavlja najradosniji blagdan. On je rođendan Krista Kralja. Iako je najveći blagdan Uskrs, Božić odaje duh radosti i slavlja, zajedništva i tople atmosfere. Slavljenje Božića (25. prosinca) datira još iz doba Antike, a uz Božić, unutar božićnoga vremena, veliku je važnost imao i blagdan Sveta Tri Kralja (6. siječnja).³⁷

Za početak božićnih blagdana na različitim se mjestima uzimaju različiti svetcu ili datumi, tako se npr. negdje ovo razdoblje obilježava blagdanom sv. Katarine, sv. Barbare, sv. Nikole, sv. Lucije. Svi ti spomendani u vremenu su adventa, što jest vrijeme pripreme za Božić. Osim različitoga obilježavanja blagdanskoga vremena, različiti su i običaji koji ovo vrijeme crkvene godine prate. Kod Hrvata na Kosovu izdvajaju se četiri blagdana, koja su nosila radost unutar obitelji. To su: Božić, Uskrs, Đurđevdan te Sveti.³⁸ Važno je istaknuti da se pojam „Sveti“ ne odnosi na blagdan Svih svetih, već se taj naziv koristi za sve svetce, koji su se štovali unutar janjevačkih obitelji (takav je npr. sveti Nikola).

Božić je tako kod Janjevaca nosio neke običaje koji su i danas kod Hrvata prisutni pa se tako palio badnjak, ali ne na sam dan prije Božića, već dva tjedna prije, u iščekivanju velikoga rođenja. To vrijeme je vrijeme posta za mnoge, a na sam Badnjak posebno se postilo, jer su Hrvati na Kosovu vjerovali da će postom otjerati sotonu, koja bi mogla biti prisutna pri

³⁶ Braica, Silvio, *Božićni običaji.*, Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 5.

³⁷ Isto, str. 6.

³⁸ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 238.

njihovoj smrti. Sotonu su nazivali „pasja vera“, a postom bi bili zaštićeni četrdesetak dana nakon smrti.³⁹

Poznato je da su Janjevci podrijetlom iz Dubrovnika i obližnje Bosne i Hercegovine, stoga je sasvim razumljivo da su sa sobom ponijeli, a onda i njegovali tradiciju paljenja badnjaka. Zanimljiva je činjenica koju navodi Vojnović Traživuk: „Panj badnjak je bio jedan od najraširenijih znakova Božića u Hrvatskoj. Najstariji spomen o njegovu paljenju je onaj u Statutu grada Dubrovnika iz 1272. godine.“⁴⁰

Štoviše, blagdanska se večera spremala noć prije Božića, a uz ognjište na kojem je cijelu noć gorio badnjak, stariji su dežurali i molili se. Hrana se čitavu noć čuvala na stolu, kako bi u svako doba noći netko nešto mogao pojesti. Božić se slavio najčešće uz rakiju s medom odnosno „mednu rakiju“, koja je na raspolaganju bila svima, pa čak i djeci.⁴¹

Misa, naročito polnoćka, bila je obvezna, kao i u raznim krajevima Hrvatske danas, a o zornicama, koje su posebno zaživjele u današnje vrijeme, svjedoči nam kazivač, što je dokaz da Hrvati na Kosovu veliki dio svojega života posvete vjeri i Bogu:

*Mjesec dana prije Božića, išlo se u crkvu ujutro rano, rano u šest. Onda bi mi djeca išli redom, zvali bi sve, i muške i ženske. Kada smo mali bili, oko deset do dvanaest godina, zvali bi sve u Janjevu. I svi skupa bi onda išli u crkvu na zornice. A jedne godine, jednoga da zovnemo, a ja sam se uplašija. Ugriza me pas! Išli mi da zovnemo i nismo znali da u kući ima pas... Bili smo i ministranti, u crkvi smo pomagali. Ja sam do kasno bio ministrant.*⁴²

U Janjevu su se pored polnoćke održavala dnevna božićna euharistijska slavlja. Razlikovale su se dvije svete mise: Dječja te Velika misa. U Janjevu nije bio slučaj kao primjerice u Posušju. „U samom se je Posušju već odavno išlo na misu polnoćku, dok se je u nekim mjestima posuške općine išlo na Božić na ranu misu jer polnoćke nije bilo.“⁴³ Potrebno je naglasiti da kod Janjevaca nije nedostajala polnoćka, već je polnoćki dodano još dnevnih svetih misa, kako bi misi mogli prisustvovati svi – djeca, odrasli i stariji. Kazivačica nam

³⁹ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 238.

⁴⁰ Vojnović Traživuk, Branka., *Jedan etnološki pogled na Božić.*, Ethnologica Dalmatica 26, Split, 2019, str. 5.

⁴¹ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 238.

⁴² Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine u Janjevu.

⁴³ Kelava, Josipa., *Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja.*, Croatica et Slavica Iadertina, 13 (1). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. 2018., str. 159.

svjedoči važnost Božića i tradicije kroz činjenicu da se puk (osobito žene) posebno spremao za slavlje:

Za Božić ujutro to je bila misa, svečana... Imala je dječja misa, guljem zakon je bila misa – velika misa, župna. Tu su išli svi domaći ljudi i svako je volio na tu misu da ide. To se žene doteraju u narodnu nošnju. U crkvu, da, u narodnoj nošnji... Moja je mama došla dve tisućite... Moja mama je nosila dimije tamo, a kad je došla ovde, dimije je ostavila. U njihovu su kuću kasnije provalili, sve su odnijeli, ništa više nemaju tamo. Dimije imam i ja. Svaka je mladenka imala kompletnu nošnju. Nijedna mladenka nije se udala, da nije gu majka u dar dala dimije, mitanće, bošću...⁴⁴

4.1. Sveti Stjepan Prvomučenic

Sveti Stjepan Prvomučenic, kao što ime kaže, prvi je apostol koji je podnio mučeničku smrt za Isusa Krista. Rođen je početkom 1. stoljeća u Jeruzalemu. Naočit i potaknut Duhom Svetim nerijetko se nalazio u raspravama, što ga je dovelo do same smrti. Optužen je da je govorio protiv Mojsija i Zakona te je uz pomoć lažnih svjedoka doveden pred Vijeće.⁴⁵

Postoje brojne legende koje se vežu uz čudesa po zagovoru svetoga Stjepana. Uglavnom su takve predaje vezane uz ozdravljenje onih, koji se dotaknu Stjepanova groba.⁴⁶ Pored blagdana katolici obilježavaju i spomendan sv. Stjepana, a oba se dana u narodu nazivaju: „Stjepanovo, Stipanovo, Stipanja, Stipanje, Stjepanje, Stipandan, Stipandan Božićni, Stepandan, Stipajdan, Štefanje, Šćepandan i sl.“⁴⁷

Unatoč brojnim ophodima i narodnim običajima na našim prostorima, Janjevci nisu naročit način štovali blagdan ili spomendan sv. Stjepana. Nije poznato je li neka od janjevačkih obitelji imala tzv. „slavu“ njemu u čast i zagovor.

⁴⁴ Zapisala sam 2023. godine u Zagrbu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

⁴⁵ Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini.*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 39-40.

⁴⁶ Isto, str. 44.

⁴⁷ Isto, str. 45.

4.2. Sveti Ivan evanđelist

Sv. Ivan apostol i evanđelist sin je Zebedeja i Salome Galilejske iz Betsaide i brat apostola Jakova Starijega. Sveti Ivan apostol i evanđelist rođen je oko prve godine. Isus Krist mu se s križa obratio: „Ivane evo ti majke“ tražeći od Ivana da brine o Djevici Mariji što je Ivan i učinio. S Djevicom Marijom je prešao u Efest i ondje do kraja ovozemaljskoga života bio s Bogorodicom Marijom. Uzalud su ga pokušali nekoliko puta otrovati sipajući u vino otrov, ali bi Ivan učinio znak križa i iz vina bi izišla zmija. U dubokoj starosti je bio bačen u rudnik. Doživio je sto godina.

Na Ivandan božićni Hrvati tradicionalno idu u obilazak rodbine, prijatelja, pjeva se i veseli. U Blatu na Korčuli na Ivandan se vrši ophod „veseljanja“.⁴⁸

Mnoge obitelji sv. Ivana evanđelista slave kao svoga nebeskoga zaštitnika i organiziraju brgulje – plemenske slave na spomendan toga sveca.⁴⁹

4.3. Sveta nevina dječica

Spomendan na Herodov pokolj nevine muške djece od druge godine naniže prema liturgijskoj godini obilježava se 28. prosinca i naziva se Sveta nevina dječica. U Bibliji su navedena tri Heroda: Askalonit, Antipa te Agripa. Za vrijeme vladavine Heroda Askalonita dogodila su se dva velika događaja: 1. radosni događaj – rođenje Isusa Krista i 2. žalosni događaj – smrt dječice. Prema legendi, Herod je u strahu za svoju vladavinu tražio od tri kralja da mu dojavu gdje se nalazi novorođeni kralj Isus Krist, kako bi mu se i sam poklonio. Kada je Herod shvatio da mudraci ne žele ili pak ne znaju gdje je Isus Krist, zapovjedio je pokolj. Za to se vrijeme anđeo u snu ukazao Josipu te mu je rekao da bježi sa svojom obitelji u Egipat.⁵⁰

⁴⁸ Dragić, Marko. *Veseljanje u južnoj Hercegovini i u Blatu na Korčuli*, Stolačko proljeće, XIV, Stolac, 2016, str. 157-171.

⁴⁹ Dragić, Marko. *Brgulja – slava nebeskih zaštitnika u hrvatskoj tradiciji.*, *Ethnologica Dalmatica*, 30 (1) 2023., str. 94-95.

⁵⁰ Dragić, Marko. *Sveta nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji.*, *Ethnologica Dalmatica* 28. Etnografski muzej Split, 2021., str. 52-54.

Sveta nevina dječica na našim se područjima još nazivaju „*Nevina dica, Mladenci, Mladinci*. Tim nazivima narod pridaje atribut sveta ili sveti. U kajkavskim krajevima Hrvatske taj dan naziva se *Herodešovo* ili *Šibarjevo*. U kajkavskim krajevima poznat je i naziv *Roduševo*. U Lici je poznat naziv *Šibalice*. U Splitu se 1910. godine u katoličkom kalendaru navodi naziv *Sveti Mladinci*. U Bosanskoj Posavini dan se nazvao *Dječji dan*. (...)“⁵¹. Hrvati na Kosovu ne obilježavaju na poseban način spomendan Svete nevine dječice, a od naziva su uvriježeni upravo ovi – *Nevina dječica, Sveta nevina dječica*.

4.4. Silvestrovo

Sveti Silvestar, odnosno Silvestar I. podrijetlom je iz Rima. Značajan je jer je bio trideset i treći papa te prvi papa koji nije umro mučeničkom smrću. Za života je bio posvećen radu, širenju vjere i pomaganju potrebitima te su ga mnogi kršćani voljeli. Umro je 31. prosinca 335. godine pa se posljednji dan kalendarske godine još naziva Silvestrovo. Uz svetoga Silvestra vežu se brojne predaje, neke od njih su: predaja o krštenju cara Konstantina I. Velikoga, istjerivanje sotone iz bika, spašavanje Rima od moćnoga zmaja te brojne druge.⁵²

Dragić (2015) navodi da „Silvestrovo karakteriziraju vjerski običaji i obredi: molitve, mise, zahvalnice, škropljenje *čeljadi, blaga, kuće, dvorišta i štale*. Zadnji dan u godini treba zahvaliti Bogu na svim darovima protekle godine i prikazivati mu molitve za nastupajuću godinu. Taj dan u crkvama se slave mise zahvalnice.“⁵³. Isti su običaji bili prisutni u Janjevu, sveta je misa bila neizostavna. Kazivačica nam svjedoči o posljednjem danu kalendarske godine:

*Skupljali su se jedan kod drugoga, prijatelji i tako. Onda ideju na misu, čitanje godine što je prošla, šta je sve bilo, koliko su se rodila deca, sve to... Poslije mise – zvono veliko.*⁵⁴

⁵¹ Dragić, Marko. *Sveta nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji*., Ethnologica Dalmatica 28. Etnografski muzej Split, 2021., str. 56.

⁵² Dragić, Marko. *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*., Crkva u svijetu, 50 (2), Split, 2015, str. 304-308.

⁵³ Isto, str. 310.

⁵⁴ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

Od običaja značajno je i *koledanje*. Koledanje se opisuje kao „trodijelno čestitarsko pjevanje koje izvodi skupina od pet do sedam mladića ili odraslih ljudi“⁵⁵. Nije poznato javlja li se kod Hrvata na Kosovu koledanje u ovakvom obliku, ali su pjevanje i slavlje svakako na razne načine bili prisutni u njihovim životima: „Janjevci inače jako vole svirku i pjesmu. Uz svirku rado pjevaju. Pjevaju u crkvi i u kući, na polju i na poslu i svakom drugom prilikom. Pjevaju muškarci i žene, momci i djevojke, djeca i sve što ima života u sebi. Vrlo skladno pjevao je i crkveni zbor i nastupao u raznim prigodama.“⁵⁶. Upravo se takvih pjevanja prisjeća kazivačica:

*Za Staru godinu isto su bili jako lijepi običaji. Skupljali su se mladi, ovi koji su pevali u zbor – oni su u zboru, a ovi koji su se sakupljali, sakupljali su se po kućama. (...) Lupa zvono veliko i svaki u kafanu provesele se.*⁵⁷

Da je Janjevo imalo dobre pjevače i kvalitetne zborove, svjedoči nam njihovo prisustvo na *XXI. Dubrovačkim ljetnim igrama*, kada je janjevački zbor oduševio dubrovačku publiku. Osim što su ih oslovljavali kao: „To su naši Dubrovčani.“⁵⁸, njihovi su glasovi zavrijedili uspoređivanje s „poznatim dječjim zborom iz Sofije ili zborom Bečkih dječaka“⁵⁹.

4.5. Nova godina

Za proslavu su Nove godine Janjevci po običaju spremali pečenu svinjetinu, a nakon dobroga objeda, odlazili bi na tombolu, gdje bi se svi iz mjesta zajedno družili:

Za Novu godinu spremala se gudica, a onda ti se išlo na tombolu. Igrala se tombola, ja sam s moga dida Roka iša' kao dijete. To se održavalo u Kino Sali ili u Metalac poduzeću, tamo bi se ispraznilo, a stolovi bi se stavili. Igralo bi se ne jedan dan, nego

⁵⁵ Dragić, Marko. *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.*, Crkva u svijetu, 50 (2), Split, 2015, str. 312.

⁵⁶ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 232.

⁵⁷ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

⁵⁸ Demović, Miho., *Naši pjevački zborovi: Dječji pjevački zbor župe Janjevo na XXI Dubrovačkim ljetnim igrama.*, Sveta Cecilija Vol. 40, No. 3, 1970., str. 90.

⁵⁹ Isto.

*pet-šest dana, nagrada je bio novac. Tada je bio dinar, koliko se skupi podjeli se za nagradu.*⁶⁰

4.6. Sveta tri kralja

Sveta tri kralja, „Bogojavljenje“ ili „Vodokršće“ blagdan je koji se slavi 6. siječnja, a njime je obilježen završetak božićnoga vremena. Nakon ispunjenja proroštva, tri su mudraca krenula iz tri različita mjesta prateći zvijezdu, kako bi se poklonili novorođenčetu Isusu Kristu. Zvijezda ih je vodila od Arabije pa sve do Betlehema, gdje je Isus bio položen. Na tom su putovanju sreli Heroda, koji je bio u strahu za svoj položaj te ih je tražio da mu dojavu gdje je Isus, s navodnim ciljem da se i on njemu pokloni. Mudraci su sa sobom nosili tri dara: tamjan, zlato te mirtu. Baltazar, Melkior i Gašpar primili su novu Božju obavijest te su na povratku izbjegli Heroda i nisu mu odali gdje je Kralj.⁶¹

Blagdan Sveta tri kralja unutar kršćanske zajednice obilježavaju brojni obredi, ali je među njima najpoznatiji blagoslov vode i domova, što je poveznica s nazivom „Vodokršće“. Dragić (2007) navodi: „Blagdan Sveta tri kralja karakteriziraju: blagoslov vode; škropljenje blagoslovljenom vodom; usmene lirske pjesme (vjerske i svjetovne); maskirani ophodi zvjezdara i koledara; blagoslov kuća i apotropijski obredi.“⁶²

5. Korizma

„Četrdesetnica“ ili korizma vrijeme je i priprema koja prethodi najvećem i najvažnijem kršćanskom blagdanu – Uskrsu. Korizmeno vrijeme traje četrdeset dana, počinje Čistom srijedom, a završava Velikim petkom. „Unutar korizme ima šest nedjelja i svaka ima svoje ime. Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna,

⁶⁰ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

⁶¹ Dragić, Marko. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-98.

⁶² Isto, str. 98.

peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica.⁶³ Kršćani se diljem svijeta na brojne načine, naročito molitvom i postom, pripremaju za slavlje uskrsnuća Krista Kralja. Takva priprema prisutna je kod Hrvata Janjevaca. Ističe se da je korizmeno vrijeme bilo posebno istaknuto unutar njihove zajednice:

Korizma je posebno bila obilježena. Točno se znalo ljudi kako su bili. Majke su naše bile drugačije obučene - nema svetle boje, nema bijelo. Korizma, to je post bio u kućama. Moja mama je postila i mi smo po želji, koje je dete htjelo. Četrdeset dana na misu da se ide i doma posti.⁶⁴

5.1. Cvjetnica

Veliki je tjedan vrijeme prije najvećega kršćanskog blagdana Uskrsa. On se proteže od Cvjetnice, koja pada na nedjelju, tjedan dana prije samoga Uskrsa pa sve do Kristova uskrsnuća. Unutar Velikoga tjedna, svaki dan nosi naziv „Velik“ i tako se slavi i veliča muka Isusa Krista, koju je za nas bio spreman podnijeti.

Kao što je već spomenuto, Cvjetnica ili drugim imenom „Nedjelja Muke Gospodnje“⁶⁵ prema crkvenom kalendaru zauzima mjesto nedjelje prije samoga Uskrsa. Na blagdan se Cvjetnice vjernici prisjećaju Isusova dolaska u Jeruzalem. Taj su veličanstveni ulazak opisala sva četiri evanđelista.⁶⁶

U Hrvatskoj postoje razni nazivi za Cvjetnicu, dok je na Kosovu poznat jedini naziv „Cvjetnica“. Isto tako na našim područjima postoje razni, sada već poznati običaji, kao npr. ranojutarnje umivanje u vodi i cvijeću, odlazak na svetu misu s maslinovim ili palminim granama, blagoslov istih, procesija...⁶⁷ Iako u Janjevu nije bilo bilja kao i ovdje, ovakav su običaj Janjevci vjerno i dosljedno štovali iz godine u godinu. Od navedenih običaja, Janjevci su njegovali blagoslov grana te procesiju, kao što i sam kazivač pripovijeda:

⁶³ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti.*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 152.

⁶⁴ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

⁶⁵ Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Isto, str. 157.

Za Cvjetnicu je bilo isto kao i ovdje. U Janjevu nije bilo masline ni palme, ali su bile druge grane. Vrba se uzimala, to je jedno drvo slično kao maslina. To smo kidali i blagoslovlili, pa bi se to čuvalo u kući sve do Pepeljanja, onda su se one palile.⁶⁸

Na simboličan se način poseže za granjem, jer je i sam Isus Krist pri svom ulasku u grad Jeruzalem bio dočekan uz pozdrave s maslinama i palmama. Tako i mi danas, na Cvjetnicu dočekujemo Isusa Krista pa blagoslovljene grane za vjernike predstavljaju obranu od svakoga zla. Na Kosovu se osim vrbe blagoslivljalo i „drenjine“ što je u prijevodu dren:

Mi u Janjevo smo išli da beremo dren. Mi nismo imali masline, nego dren. Onda su deca išli po Glame, po Berelin, po ta brda. Ujutro rano se ide, 'ko prvi dođe najbolji dren da sabere. I onda: „Ja imam veliku tuftu!“ . Podijeli se... Do zadnje vreme kad je počelo, samo dren se blagoslivljao. To je bila velika procesija pred crkvom, ulazak u crkvu. Jako lijepo, guljema crkva.⁶⁹

Zapaljenim su se drenom tijekom cijele godine mogle čistiti prostorije u obrani od zla. Janjevo je u vrijeme Velikoga tjedna bilo prazno i tužno, u pratnji s tužnim obredima unutar crkve.⁷⁰ Taj običaj ima apotropejsku funkciju.⁷¹

5.2. Veliki četvrtak

Veliki je četvrtak prvi dan trodnevlja, dan kada je Isus Krist ustanovio euharistiju i misno slavlje. Na taj je dan Isus posljednji put blagovao sa svojim učenicima te je proslavio veliki židovski blagdan Pashe.⁷² Uz Veliki četvrtak povezuje se i trenutak kada je Isus svojim učenicima oprao noge, što se kao obred i danas vrši na misnim slavljinama Velikoga četvrtka. „U dvorani posljednje večere Isus je oprao učenicima noge, što simbolizira gostoprimstvo.“⁷³

⁶⁸ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine u Janjevu.

⁶⁹ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

⁷⁰ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 238.

⁷¹ O tome više u: Dragić, Marko. *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.*, Croatica et Slavica Iadertina br. 3, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007., 369-390.

⁷² Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 82.

⁷³ Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 165.

Danas to čine Isusovi pastiri. Nakon posljednje večere Isus je izdan, a Juda ga je prodao za samo trideset srebrnjaka.⁷⁴ Obredno pranje nogu Dragić (2015) opisuje na sljedeći način: „Na taj dan nadbiskupi, biskupi i svećenici u mnogim crkvama neposredno podsjećaju na Isusovo pranje nogu apostolima tako što i sami peru noge dvanaestorici muškaraca, tzv. apostola. Biskup skida plašt, opase se ručnikom, te pere noge dvanaestorici svećenika ili najsiromašnijih staraca. Kada opere jednu nogu, obriše je ručnikom i poljubi. Kada svoj dvanaestorici opere noge, biskup opere ruke, obriše ih ručnikom, ogrne plašt i moli zadnju molitvu. Isto čini i papa. Simbolično pranje nogu podsjeća na Krista koji je pranjem nogu svojih učenika ostavio zapovijed ljubavi da i oni tako čine jedni drugima. Obred završava prijenosom Svetog Otajstva na oltar koji simbolizira Kristov grob.“⁷⁵. O obredu pranja nogu prisutnom u Janjevu svjedoči nam kazivačica:

Veliki četvrtak je bilo obilježje pranja nogu. Župnik bi izabrao svoje... Ima župnik odbornike svoje ili crkvistant, koji bi u crkvi bio. Dvanaest odbornika, župnik koji je bio se sagne, uze ljigen, bokal i tiru i da ide ministrant da posipuje i oni da pereju. Te obrede su jako lijepi bili. Stvarno lijepo da čuješ i vidiš.⁷⁶

Obredno pranje nogu, pružanje pomoći siromasima i onima koji su u potrebi, molitve kao npr. molitva „Križići“⁷⁷ samo su neki od običaja koji su se sačuvali na našim prostorima.

5.3. Veliki petak

Veliki je petak drugi dan trodnevlja. „Na Veliki petak kršćani se sjećaju Isusove muke i ovozemaljske smrti na križu, kojom je Isus Krist otkupio svijet. Većina dana provodi se u molitvi uz strogi post. Za kršćane je taj dan jedan od najvećih u godini. Toga dana oltar je bez

⁷⁴ Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 83.

⁷⁵ Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleda.*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 167.

⁷⁶ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

⁷⁷ Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 84.

križa, svijećnjaka, cvijeća, oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Na taj dan ne slavi se misno slavlje, već obredi Velikog petka. *Kanta se Muka Isusova*, otkriva se i ljubi križ te se pjeva *Gospin plač*. Nekoć se *Plač* pjevao i kroz cijelu korizmu kako u crkvi, tako i po kućama uvečer. U toj pjesmi je muka Isusova, i govori kako je Gospi bilo za vrijeme Isusove muke. Veliki petak u sakralnoj baštini karakteriziraju: molitve od zore do podneva; post; pomoć bolesnima i siromašnima; tradicijske molitve; Gospine lamentacije; obred Križnoga puta i ljubljenja križa; obred čuvanja Kristova groba.⁷⁸

Na taj se dan svi vjernici prisjećaju muke koju je Isus Krist podnio za otkupljenje cijeloga svijeta te njegove smrti na križu.

Atmosfera bez glazbe, jedan je od običaj, koji se uvriježio na našim prostorima. „Potrebno je da sve bude tiho i mirno u znak sjećanja na Isusovu muku i smrt; svećenici mole da se i u ugostiteljskim objektima ne pušta glazba, barem za vrijeme trajanja obreda u crkvi. U mnogim obiteljima i u naše vrijeme ne gleda se televizija niti se sluša radio.“⁷⁹. Poznato je da je slično bilo i na Kosovu premda se ne mogu pronaći točni podatci o „Čuvarima Kristova Groba“. Žene su se u Janjevu, u znak poštovanja, suosjećanja te žalosti odijevale u tamniju odjeću. Toga se kazivačica prisjeća:

*Petak je križni put, a nijedna žena nije obukla dimije svetlije boje da ide na križni put. To je bio dan velika pokora, velika žalost, muka Isusova, strah. Križni put se moli svaki petak, a doma smo svaki dan molili križni put.*⁸⁰

Dakle, procesija Križnoga puta nije bila izostavljena na Kosovu. Baš kao i na brojnim drugim mjestima u svijetu, „Polazi se iz crkve. Nose se tri križa; jedan veliki i dva mala. Kako se na Veliki četvrtak križevi prekrivaju ljubičastim velom, križevi se nose tako prekriveni. Narod ide u povorci kao da je sprovod.“⁸¹ Biblija nam tumači kako je Isus Krist nosio svoj križ sve do mjesta Golgota, gdje je nakon što je mučen, razapet te umire. Mučeničkom smrću Isus je pobijedio zlo i osigurao svakom čovjeku spasenje.

⁷⁸ Dragić, Marko. *Veliki petak u sakralnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata.*, Muka kao nepresušno nadahnuće Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine 2, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina 2, Zbornik radova VII. i VIII. međunarodnog znanstvenog simpozija Proceedings of Seventh and Eight International Scientific Symposium Vitez, Zagreb, 2012., str. 332-333.

⁷⁹ Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 86.

⁸⁰ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

⁸¹ Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 168.

5.4. Velika subota

Velika ili drugim nazivom „Bijela“ subota je posljednji dan trodnevlja. To je dan „Isusova počinaka u grobu“⁸². Veliku je subotu moguće okarakterizirati kao dan kada sve miruje, a „uskrsno bdijenje“⁸³ je konačni dolazak do uskrsnuća.

Baš kao što je običaj u Rami, gdje se na Veliku subotu vrši „obred obnove kućne vatre“⁸⁴ tako je bilo i kod Hrvata na Kosovu. Obitelj je odlazila pred crkvu uzeti blagoslovljenu vatru, a zatim je blagoslivljala kuću i kućno ognjište.⁸⁵

Na Veliku je subotu prestajala tužna atmosfera, hrana se po djeci slala u crkvu sv. Nikole na blagoslov. Postoji još jedna sličnost između Rame i Janjeva. To je pogača, koja se u Rami naziva „posvetalica“/„posvetališće“⁸⁶, a u Janjevu „blagosovenje“⁸⁷, bez koje blagoslov nipošto nije mogao proći. Najpoznatiji i vrlo vjerojatno najrašireniji običaj, među svim običajima, jest običaj kuhanja i bojanja jaja – pisanica. Pisanice, uz sol, slaninu, sir te sve što bi jedna prosječna janjevačka obitelj mogla posjedovati, značile su u blagoslov. „Jaje je simbol nade i uskrsnuća. Simbolika proizlazi iz probijanja ljuske jajeta prilikom leženja pileta. (...) Različitim tehnikama domačice su bojale skuhana jaja i po njima crtale različite ukrase. Da je bojanje i ukrašavanje pisanica star običaj svjedoče nalazi obojenih olupina jaja u nekim starim germanskim grobovima, kao i jaja, izrađena od gline, sa šarama izvedenim u urezima nekom masom u bojama, otkopinama u starim grobovima skandinavskim i, nekim starim slavenskim. (...)“⁸⁸.

⁸² Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 96.

⁸³ Isto, str. 96.

⁸⁴ Isto, str. 98.

⁸⁵ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 239.

⁸⁶ Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 99.

⁸⁷ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 239.

⁸⁸ Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 172.

6. Uskrs

Uskrs je jedan od zapovjednih blagdana, a ujedno je i „najveći kršćanski blagdan, jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio svijet“⁸⁹. Poznato je da se ispočetka Uskrs slavio svaki tjedan na Dan Gospodnji, ali se nešto kasnije Uskrs počeo proslavljati jednom godišnje i to nakon „prvoga proljetnoga punoga mjeseca“⁹⁰. Uskrsnuće je temelj kršćanskoga nauka, a za svakog kršćanina je važan prelazak s ovoga svijeta na nebo.

Kao što svaki blagdan sa sobom nosi određene običaje, tako je i s našim najvažnijim blagdanom. „Svako dijete hoće da mu se obuče najljepša roba. Djevojke i domaćice u crkvu na blagoslov nose jaja, sirnice, soli, mlade ljutike, mlada sira, a mladići i domaćini nose na blagoslov u vrču vina. Za ručak se jede blagoslov. Ne smije se ništa baciti da se ne poljubi prije, a ne smije se ni dati *živini*. Velika je misa pred podne, a ljudi se sastaju lijepo obučeni. Poslije uskršnjega objeda mladež se veseli igrajući i pjevajući.“⁹¹ Taj je dan radostan za sve vjernike, a kazivač se ovako prisjetio Uskrsa i slavlja unutar svoje obitelji:

Uskrs se u Janjevu zvao Veligdan, kao veliki blagdan. Za Uskrs smo u kapuli jaja farbali i ručak je bio posebno, ne kao redovni, nego posebni ručak. Onda za Uskrs, tata je imao običaj, nedjelja i kad je blagdan, dava' nam je novce. Ko sad na primjer, svakome po deset kuna, čak i manje. Uglavnom, jaja su se farbala, pa smo se kucali s jajima. Kucali smo se, pa čije je jače, taj uzme jaje. Ako pobijediš, uzmeš i svoje i njegovo. To se tako radilo svugdje u Janjevu. Pa smo isto tako išli na misu...⁹²

Kazivač navodi: poseban ručak, igre s pisanicama ili darivanje djece, samo su neki od trenutaka, koji se i danas mogu doživjeti za blagdan Uskrsa.

U Janjevu se baš kao i u Nevestu za ručak najčešće pripremalo janje, „(u znak zahvalnosti „Jaganjcu Božjem“)“⁹³ te se tako navodi: „Prvi dan za ručak sprema se pečenje

⁸⁹ Dragić, Marko. *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 143.

⁹⁰ Isto.

⁹¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti.*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 175.

⁹² Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine u Janjevu.

⁹³ Dragić, Marko. *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 144.

(redovito janje) i presnak, pita od jaja i mlijeka. Djeca se „kršaju“ i „cukaju“ šarenim jajima. Mladići plešu i pjevaju, a „svojština“ međusobno čestita „Sretan dan“, „Sretan Veligdan“⁹⁴.

6.1. Spasovo

Četrdeset dana nakon blagdana Uskrsa slavi se Uzašašće. O tom događaju kada je Isus Krist uskrsnuo i uzašao na Nebo svjedoče trojica evanđelista – Matej, Marko te Luka. Poznato je da se blagdan slavio još od najranijih kršćanskih vremena, ali se u samim začetcima slavio s blagdanom Duhova (pedeset dana nakon Uskrsa).⁹⁵

Naziv „Uzašašće“ nije jedini naziv kojim se označava ovaj blagdan. „Uzašašćem na nebo Isus Krist je spasio čovječanstvo. Zato se taj blagdan zove i Spasovo. Taj blagdan narod u Slavoniji naziva *Spasovo*, *Spasovdan*, *Križevo*. Pri tome treba znati da se u nekim krajevima, primjerice u Badljevini kod Pakraca, blagdan Uzvišenja svetoga Križa (14. rujna) naziva Križevo. (...) U Dalmatinskoj zagori pučki je naziv *Križi* ili *Spasovo*. (...) U jadranskom području poznat je naziv *Sensa*, *Sensovo*. Na Murteru je pučki naziv *Dan velikog križa* i *Spasovo*.“⁹⁶ Prema kazivačici Uzašašće se među Janjevcima također naziva Spasovo, a ona nam svjedoči da je taj blagdan uistinu:

*Blagdan veliki, moliju se devetnice na Spasovo. Običaj je da se za Spasovo sprema satlijaš. Satlijaš – to je riža na mlijeku. Svaka kuća je to imala običaj da napravi.*⁹⁷

6.2. Duhovi

⁹⁴ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 239.

⁹⁵ Dragić, Marko. *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini.*, Crkva u svijetu 44 (3), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2009., str. 305.

⁹⁶Isto, str. 306., 307.

⁹⁷ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

Blagdan koji se obilježava pedeset dana nakon blagdana Uskrsa naziva se Duhovi te se tim blagdanom obilježava kraj uskršnjega vremena. Na blagdan se Duhova prisjećamo događaja kada je nad Isusove učenike sišao Duh Sveti. On je poslan od Boga, baš kao što je bilo najavljeno. Toga se dana u Jeruzalemu slavio židovski blagdan Pedesetnice te je Jeruzalem okupljao brojno mnoštvo. Učenici su prilikom silaska Duha Svetoga dobili dar govora u jezicima, što je dovelo do toga da se silnom mnoštvu potvrde Isusove riječi. Narod se pitao što im je činiti, „a Petar im je rekao da čine pokoru i pokrste se jer će tako primiti Duha Svetoga i spasiti se. Tada ih se tri tisuće pokrstilo i to je bio rođendan Kristove Crkve.“⁹⁸

Uz blagdan se Duhova vežu poznati Kraljički ophodi te pjesme. Odatle proizlaze tzv. *Kraljice ljelje*, odnosno *rusaljke*. „To je slavenski naziv za vodene vile. Po nekim drevnim predajama rano preminule djevojke i žene pretvarale su se u vodene vile – rusaljke.“⁹⁹ Te su djevojke „izvodile pjesme o Duhovima (Dovima)“¹⁰⁰. Etnologija poveznicu između ovih djevojaka i blagdana Duhova smješta u praslavenska vremena, kada su bila prisutna vjerovanja u više bogova. Pored toga postoji i predaja:

„Stara predaja kaže da su Turci zarobili sve muškarce u selu, a njihove su se žene obukle u šarenu odjeću, na glave stavile muške šešire okićene umjetnim cvijećem i u ruke uzele srpove i kose, te tako obučene otišle pred turski tabor. Turci su pomislili da su došli duhovi, uplašili se i pobjegli. Tako su gorjanske žene oslobodile svoje muževe, očeve i braću. Od tada su se isto tako oblačile na blagdan Duhova, u spomen na taj događaj.“¹⁰¹

Ovdje treba naglasiti da se u Janjevu ne navode ovakvi ili slični ophodi, jer „pop u crkvu drugojače predikuje“¹⁰². Ono što je zajedničko, svakako su priče o vilama, a Čolak-Mažuran navode: „O tome kako su se oni pojavljivali u Janjevu na ovom ili onom mjestu postoje brojne priče.“¹⁰³ Još jedna vidljiva poveznica je kićenje cvijećem. To svjedoči kazivačica koja se na sljedeći način prisjeća:

*A Duhovi – crkva je već ostala okićena od Uskrsa. Listovi od bršljana na traku, to...
Mladi su išli dan i noć da trgaju listove i prave te vijence. Sad kad sam bila, kad je bilo*

⁹⁸ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti.*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 177.

⁹⁹ Isto, str. 44.

¹⁰⁰ Isto.

¹⁰¹ Isto, str. 45.

¹⁰² Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 234., u prijevodu: „Svećenik u crkvi drukčije propovijeda.“

¹⁰³ Isto.

*sedamsto dvadeset godina, isto su te vijence napravili... Svečano je bilo, u duhu molitve i devetnice. Nikad blagdan nije prošao bez devetnice.*¹⁰⁴

7. Sveti Juraj

Iako je nemoguće sa sigurnošću točno reći kada je sveti Juraj rođen, moglo bi se otprilike u razmatranje uzeti razdoblje od 275. te 281. godine.¹⁰⁵ On potječe iz bogatije obitelji, a sam je Juraj nakon očeve smrti krenuo njegovim stopama – bio je vojnik u Palestini. Osim što je svoj život dao službi, svoju je riječ dao Bogu, bio je kršćanin. Svoju je vjeru zagovarao i u „Vojnom vijeću“¹⁰⁶ pa je ondje došao u sukob s carem Dioklecijanom, jednim od najvećih progonitelja kršćana.

Juraj je zbog svojega vjerskog opredjeljenja i zagovaranja svojih vjerovanja bio prepušten mučeničkoj smrti. Više je puta bio mučen, ali nikako nije umirao. Isus mu se ukazao i rekao mu da će „kroz sedam godina tri puta umirati i tri puta oživljavati“¹⁰⁷. Umro je doista mučeničkom smrću, „odrubljivanjem glave te komadanjem tijela“¹⁰⁸.

Sveti je Juraj veliki zaštitnik i brojni se utječu njegovu imenu i moći. Zaštitnik je vojnika, stoke, ratara, zemlje, plodova i sl.¹⁰⁹ Sveti je Juraj poznat kod različitih vjera i naroda, štiju ga katolici, muslimani, Romi i pravoslavci, a brojne se legende isprepliću oko njegova imena. Najpoznatija je legenda u kojoj Juraj ubija zmaja, kako bi spasio mladu kraljevnju.

Osim brojnih legendi, brojni su i običaji, obredi i vjerovanja. Sveti se Juraj kod Janjevaca nazivao Đurđevdan, a kazivač govori o Đurđevdanu ovako:

Živili smo tamo, to bi se pripremalo dugo, kod nas je to sv. Juraj, ali kako su tamo živili različiti narodi, naš svetac padao bi na Đurđevdan, pa bi svi slavili zajedno. Navečer bi se klali janjci i ostavilo bi se da krv iscuri, pa bi se sutra dan peklo. A običaj je bija, da mladi od petnaest godina, ukradu janjce, pa da se priča po Janjevu da se nema i da

¹⁰⁴ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

¹⁰⁵ Dragić, Marko. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 270.

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Isto, str. 271.

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ Isto, str. 272.

se nema šta za ispeći. Jednome su stalno, više puta tako ukrali janje, a on u lovu ubija divljeg pasa i stavio ga tako ko janjca. A ovi ukrali i u gostioni pričali kako su ukrali janje, a on njima rekao kako nije bilo janje, nego pas! Za Đurđevdan smo onda išli u prirodu, stavili bi šatore, cilu noć bi bili uz muziku, svirale su se gitare, muzika uživo... Vezali su konope duge, duge velike, za grede od kuća, pravili bi ljuljačke. To su bile velike ljuljačke, stavili bi i jastuke na ljulje, a jednu špagu oko nogu, kako bi ih od straga taj 'ko ljulja, mogao vući i ljuljati. To se zvalo Rifanac, kazali bi: „Pravit' ćemo Rifanu!“ Odmah se podrazumijeva ljuljanje, a na gredu bi stavili isto ručnike, da konop ne bi izrezao gredu.¹¹⁰

„Rifana“, „rifanac“ ili „običaj ljuljanja mladeži“¹¹¹ poznat je kod katolika i muslimana. Postojala su razna vjerovanja i ciljevi ovoga običaja, kao npr. vjerovalo se da će se ljudi ljuljanjem obraniti od bolesti, mladići su se na tako približavali djevojkama, a mladi su dobili dan odmora od napornog rada u poljima i sl.¹¹² Kazivačica se običaja Rifane prisjeća iz svoje perspektive te navodi:

Mladi su se spremali za Đurđevdan – Rifana! Mladi se sabiraju, lafiju, gde ćemo, kako ćemo za Đurđevdan... Kod koga ćemo da se saberemo i uže da obesimo? Eh, na Cicuconetu bašću je bila čuvena. To je bilo na Glamu, na Cicone. On je imaja veliku baštu. I u Conetovu bašću šatori. Devojka koja je bila zagovorena, ona je imala veliku ulogu – ona sakuplja svoje drugačke. Oni su dolazili tu, kod nje donose sve, jer svako je nešto napravio. Tu praviju Rifanu. Muški su išli na Glamu, a ženske nisu išle po šatorima, one su po kućama. Bio je običaj da se krade. To večer', onaj koji pravi Rifanu (mislim, nisu svi pravili, kako se 'ko dogovori), onda ta kuća gde se pravi Rifana, morali su jednog stražara da imaju, jer dođe lopov, pokrade i to nije bio grijeh. Nije trebalo da se ispovijedaš, to je bio običaj. Često puta su ovi što su pravili Rifanu ostali gladni, otišlo jare, ostaje samo satlijaš...¹¹³

¹¹⁰ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine u Janjevu.

¹¹¹ Dragić, Marko. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 306.

¹¹² Isto.

¹¹³ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

Sama kazivačica navodi važnost „zagovorene“ djevojke i njezinih „drugačka“ za blagdan svetoga Jurja. „Zagovor“ je običaj koji bi danas označavao zaruke, ali s djevojičine strane, dok je isti taj običaj kod mladića nazvan „lakrdija“¹¹⁴ (prosidba). „Kod zagovora sve se više ili manje ponavlja što i kod lakrdije, ali svečanije. Na zagovor se pozivaju svi momkovi i djevojičini rođaci kao na svadbu. Zagovor započinje dolaskom dvaju ili triju dječaka iz djevojičine u momkovu kuću. Momkovi roditelji pitaju djecu: „Zašto ste došli?“ Najstariji i najbistriji od njih odgovara: „Dali smo NN. za NN.“. Pošto su se djeca malo pogostila, momkovi rođaci daju djeci bakšiš (dar, poklon), a žene darove. Bakšiš se daje u novcu, a darovi u odjeći: košulje, platno, marame i slično. Darovi se sakupe i povežu u maramu i djeca ih nose djevojičinoj kući, jer je sve to djevojci i darovano. Na putu do djevojičine kuće djecu prati vjerenik, ali ne ulazi u kuću nego se odmah vraća natrag. Cijelo to vrijeme izbjegava se svaki susret vjerenika s vjericom. (...)“¹¹⁵

Durđevdan je u Janjevu bio dan odmora, plesa i zabave, uz neizostavan običaj vezanja ljuljački, blagovanja hrane, obilaska prirode, glazbe i radosti.

8. Sveti Marko

Sveti Marko, po rođenju nazvan Ivan, pisac je najstarijega evanđelja. Rođen je oko 10. godine u Cireni, a umire 68. u Aleksandriji. Marko je za života puno vremena proveo u Rimu, jer mu je sveti Petar bio kum pri obredu krštenja. Osim Rima, boravio je u Akvileji, Libiji, Jeruzalemu, Antiohiji, Cipru i brojnim drugim mjestima. U Aleksandriji je, bez obzira na veliki otpor koji ga je ondje zadesio, izvrsno obnašao dužnost biskupa.¹¹⁶

Umro je mučeničkom smrću. Nakon što je održao misu, nevjernici su ga uhitili te su mu oko vrata zavezali konop. Mučili su ga tako što su ga vukli po cijelom gradu. Gospodin ga nije ostavio, u tamnici mu se obratio poznatim riječima: „»Pax tibi, Marce, evangelista meus. – Mir tebi, Marko, evanđelistu moj, ne budi u nedoumici, jer ja sam s tobom i oslobodit ću te!“¹¹⁷

¹¹⁴ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 221.

¹¹⁵ Isto, str. 222.

¹¹⁶ Dragić, Marko. *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata.*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016., str. 261-262.

¹¹⁷ Isto, str. 262.

Marko je umro u trenutku kada je svoj duh predavao Božjoj volji. Nevjernici su htjeli uništiti njegovo tijelo paljenjem, ali je zavladao veliko nevrijeme te je ono dostojno pokopano.¹¹⁸

Postoje brojne predaje o čudima svetoga Marka. Sam Jakov Voraginski piše o sv. Marku. Tako se navode brojna ozdravljenja, spašavanje saracenskoga mornara tijekom oluje, zaštita ranjenoga viteza, čuvanje od gladi i stvaranje plodne zemlje... Sve te predaje događale su se Bogu na slavu upravo preko posredovanja zagovora i zaziva svetoga Marka.¹¹⁹ Navodi se da je on zaštitnik: „odvjetnika, građevinskih radnika, zidara, staklara, pletača košara, notara, pisara, zatvorenika, zarobljenika, vitrajiista, staklara, lavova, Venecije, Egipta“¹²⁰ te se u njega ljudi uzdaju u zaštitu protiv: „nevremena, munje, tuče, protiv nepripravne smrti te za dobro vrijeme i dobru žetvu“¹²¹.

Hrvati na Kosovu nisu na naročit način obilježavali blagdan sv. Marka, ali je poznato da je kult svetoga Marka proširen na području Republike Hrvatske te šire. Uz taj se blagdan vežu tradicionalne procesije, blagoslovi polja, pomaganje nemoćnima i siromašnima, paljenje krijesova te brojne divinacije, narodne izreke, usmene lirske pjesme i molitve.¹²²

9. Tijelovo

Blagdan Tijelovo ili Svetkovina Presvetoga Tijela i Krvi Kristove obilježava se nakon nedjelje Presvetoga Trojstva, odnosno deveti četvrtak nakon Uskrsa. Odabir je toga dana u tjednu logičan slijed, jer je upravo na Veliki Četvrtak Isus Krist ustanovio euharistiju. Začeci ovoga blagdana sežu još iz vremena 13. st. te se vežu uz svetu (tadašnju redovnicu) po imenu – Julijanu Liješku. Prema jednoj od predaja, Bog se Julijani ukazao više puta te je od nje tražio da se zalaže za uvrštenje blagdana Tijelova u crkvena slavlja. Nakon njezine smrti, njezine su

¹¹⁸ Dragić, Marko. *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata.*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016., str. 262-263.

¹¹⁹ Isto, str. 263-264.

¹²⁰ Isto, str. 264.

¹²¹ Isto.

¹²² Isto.

bliske osobe nastavile taj put. Važnost se Tijelova danas ogleda u činjenici da je Tijelovo, pored Uskrsa, Božića, Velike Gospe te Svih svetih, najveći katolički blagdan.¹²³

Unutar Katoličke Crkve diljem Lijepe Naše (i šire) veliku ulogu tijekom Svetkovine Presvetoga Tijela i Krvi Kristove imaju tradicionalni običaji procesije i kićenja crkvi, sakralnih prostorija te domova. Procesija „je svečana vjerska povorka koja ide s jednoga na drugo mjesto ili se u ophodu vraća na polazno mjesto. U procesiji se uvijek nosi neki sakralni predmet ili znak. (...) Na čelu procesije je križ, potom slijede djeca, pa muškarci, zatim svećenici, najprije oni niži po časti, iza njih viši te potom najčasniji, koji nose sakralni predmet. Na kraju povorke su žene.“¹²⁴ Na sličan se način proslavljao blagdan Tijelova na Kosovu. „Uobičajena procesija s četiri do pet oltara. Ulice, kojima procesija prolazi, kite se cvijećem i zelenilom.“¹²⁵ Kazivačica opisuje put kroz cijelo Janjevo te povratak u crkvu. Uz procesiju se nešto kasnije uvriježio običaj kićenja oltara:

Za Tijelovo se pripremalo... Časne smo imali u crkvi. One su vodile zbor, vjeronauk i pripremale vijence. Oltari su se kitili, oko crkve... Kad je moja mama bila mlada, procesija je išla kroz cijelo Janjevo, išlo se u Grap dolje, di su vinogradi, njive de su, preko Saraja i do crkve. To je trajala procesija... Poslije, u ovo drugo vreme, oko crkve i imali su ti oltari... Imali su molitvene zajednice. Moja je mama bila u Marijinoj kongregaciji. Svaka je ta zajednica častila oltare. Običaj je bio da se sve ručnici staviju na oltare, da se okitiju, ćilime da stave, zidnice somotske... Oltar čiji je najljepši, to ti je...¹²⁶

Uz tzv. „Marijinu kongregaciju“ veže se procvat vjerskoga života u Janjevu. Poznato je da su Janjevci dugi niz godina (stoljećima) na razne načine pokušavali održati svoju vjeru te da su na tom putu bili suočeni s brojnim usponima i padovima. Osamdesetih godina 19. stoljeća javljaju se upravo snažne društvene, odnosno „molitvene“ zajednice – „Društvo sv. Nikole,

¹²³ Dragić, Marko. *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini.*, Crkva u svijetu, 54 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019., str. 61.

¹²⁴ Isto, str. 63.

¹²⁵ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 237.

¹²⁶ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

Društvo sv. Antuna, Poslanstvo molitve i Namirne pričesti¹²⁷. Nešto je kasnije osnovana, već spomenuta, „Marijina kongregacija“, za koju se navodi: „Najveći procvat vjerskoga života u Janjevu dala je zacijelo „Marijina Kongregacija muževa“. Ona je okupljala duhovno vodstvo cijele župe i preko nje snažno utjecala i pridobivala za Crkvu ostale vjernike u župi. Isto tako ona je svoje članove duhovno i moralno odgajala i snažno utjecala na javno ponašanje. Tako je neke godine, koja nije označena na spisu, predložila svojim članovima za mjesec svibanj dobra djela i pokore: „post subotni, mirenje neprijatelja, zabranjivati nepristojne pjesme i govore, uzapt u jelo i pilo, oprost uvreda, pohađanje bolesnika, milostinja siromasima, posjeti sakramentu, pogaziti obzir ljudski, krunica, misa...“¹²⁸ Dakle, molitvene su zajednice imale važno mjesto unutar Crkve i za vrijeme bilo kakvoga služenja Bogu. Svaka je od tih molitvenih zajednica imala zadatak što ljepše očistiti, ukrasiti i pripremiti oltar (mjesto gdje se tijekom svake euharistije prikazuje Isus Krist) za blagdan Tijelova.

10. Sveti Antun Padovanski

Sveti je Antun Padovanski rođen 1195. godine u Lisabonu. Rodom potječe iz bogate obitelji, ali to ne utječe znatno na njegov život, jer već u dvadesetoj godini stupa u red sv. Augustina, a nešto kasnije i u red sv. Franje Asiškoga. Iako je o njegovu životu malo zapisano, poznato je da je prvo propovijedao u Maroku te je uz još poneke crkvene dužnosti bio zaposlen kao profesor teologije, u čemu mu je uvelike pomogao i sam sveti Franjo. Na taj je način sveti Antun Padovanski postavio osnove franjevačkih škola. Povratak se u Italiju odvija nakon smrti sv. Franje, a samo nekoliko godina nakon i sam umire, 13. lipnja 1231. u Arcelli blizu Padove. Samo godinu dana nakon njegove smrti, proglašen je svetim.¹²⁹

Kao što i sama kazivačica navodi, sveti je Antun višestruki zaštitnik. „Vjernici se sv. Antunu Padovanskom posebno utječu tražeći izgubljene stvari. Sveti Ante (Antun Padovanski), patron je franjevaca, biskupija: Padova, Lisabon, Paderborn i Hildesheim; zaštitnik onih koji se vole, bračnih drugova, žena, djece, putnika, poniženih, potlačenih, siromaha. Pomoćnik je

¹²⁷ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 169.

¹²⁸ Isto.

¹²⁹ Dragić, Marko. *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini.*, *Ethnologica Dalmatica* 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., str. 39.

kod neplodnosti i kod porođaja. Zaštitnik je od demona, groznice, kuge, brodoloma, ratnih nevolja, vodene bolesti, bolesti očiju. Sveti Antun štuje se i kao zaštitnik propovjednika, budućih majki, ribara, mornara, starih ljudi, žetvi, stoke, pošte, gladovanja, Portugala i vjere u Presveti sakrament. Udavače se sv. Antunu mole da se udaju za dobrog muža.¹³⁰

Pored trinaest utoraka u čast i zaziv sv. Ante, kazivačica navodi hodočašće do Prištine te taj običaj opisuje na sljedeći način:

Sv. Antun je bio zaštitnik i jako su puno ljudi štovali svetog Antu. Što je najvažnije kolona na Glamu kad je utorak ujutro... Do Prištine je bilo tri sata pješaćenja... Ujutro vidiš ti staro i mlado, puna Glama, oni pođeu u Prištinu svetom Antunu peške. A na dan sv. Antuna vozio je i autobus. Koji su imali kola svoja, auta, išli su tako... Nije se išlo u restoran, nego doma skuhaj sarme i onda sjedni ispred crkve. Jako lijepo je bilo i jako puno su štovali svetog Antu.¹³¹

11. Sveti Ivan Krstitelj

Blagdan sv. Ivana Krstitelja, još nazvan kao: „*Ivan Litnji, Ivan Kupavac* (srednja Dalmacija), *Ivanje žetvene* (Tisno na Murteru), *Ivanje* (požeški kraj, primoštenski kraj, Istra, Zagorje), *Sv. Ivan Svićnak, Sv. Ivan Cvitnjak* (Poljica), *Sv. Ivan Svitnjak* (Gornje Selo na Šolti, Sinjska krajina), *Sv. Ivon Svićnjok* (Pučišća na Braču), *Sv. Ivan Svićnjak* (Sitno), *Ivandan* (Rama, jugoistočna Hercegovina), *Ivanjdan* (Goranci kod Mostara, zapadna Hercegovina), *Ivandan i/ili Ivanica* (Popovo u istočnoj Hercegovini)¹³², slavi se 29. kolovoza.

Ivan Krstitelj rođen je u blizini Jeruzalema (Ein Kerem) 1. godine, od oca Zaharije te majke Elizabete. Već kao dječak pustinjaštvom je posvetio je svoj molitvi i pokori. Nakon pustinjačkoga života javlja se 29. godine, kada prvi put javno propovijeda te krštenjem puka

¹³⁰ Dragić, Marko. *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini.*, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., str. 40.

¹³¹ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

¹³² Dragić, Marko; Dragić, Helena., *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini.*, Croatica et Slavica Iadertina 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019., str. 276-277.

počinje javno djelovati. Tako je krstio i Isusa Krista na rijeci Jordan. Uplašen masom koja se oko Ivana širila, Herod Antipa je zapovjedio Ivanovo uhićenje. Ivanov život i/ili smrt ovisili su o drugoj osobi. Ranije je Ivan prigovorio Herodu što je za ženu uzeo bivšu ženu (Herodijadu) polubrata Filipa. Prilikom jednoga slavlja, Herodijadina je kći zbog svojega plesa, od Heroda dobila ponudu za ispunjenje jedne želje. Nakon savjetovanja s majkom, odlučila je tražiti glavu Ivana Krstitelja. Tako je Ivan Krstitelj 29. kolovoza podnio mučeničku smrt.¹³³

Danas svetoga Ivana Krstitelja štuju obje Crkve, a on je zaštitnik „maltežana i karmelićana, Malte, Burgundije i Provanse, Firenze, Amiensa, izvora vode, seljaka, pastira, vinogradara, arhitekata, zidara, klesara, tesara, restauratora, kovača, kožara, krznara, ličilaca, sedlara, dimnjačara, bačvara, gostioničara, pjevača, plesača, glazbenika, domaćih životinja; pomoćnik je pri glavobolji, osjećaju vrtoglavice, vrućice, epilepsije, dječjih bolesti, straha, nevremena. U hrvatskoj tradiciji sv. Ivan zaštitnik je od demona i duševnih bolesti.“¹³⁴.

Od brojnih običaja koji se tradicionalno javljaju i do kojih se dugi niz godina vjerodostojno drži, kod Hrvata Janjevaca za ovaj se blagdan naročito ističu tzv. „Ivanjske vatre“. U središtu mjesta, u srcu Janjeva, u čaršiji, noć je prije blagdana sv. Ivana Krstitelja bio običaj zapaliti veliku vatru, koju su mještani nazivali „kalevešnica“:

*Običaj je da se na večer pred svetog Ivana Krstitelja u čaršiji zapali velika vatra. Onda većinom mladići, dok devojke gledaju, preskačeju preko te vatre – kalevešnice. U Janjevu se zvala kalevešnica. Onda su svi pričali kako je u Janjevo bila velika, guljema kalevešnica.*¹³⁵

Vatra, kao i svaki simbol, nipošto nije nasumično odabrana. „Vatra je magijski izvor moći. Pripisuju joj se i karakteristike demona te se vjeruje da onaj koji preskoči vatru pobjeđuje demone. Stoga preskakanje vatre ima lustrativnu i apotropejsku funkciju. Bolesti su u narodnoj percepciji demonska bića. Vatra i plamen u kršćanstvu simboliziraju mučeništvo i vjerski žar. Vatra simbolizira i pobjedu svjetla nad tamom.“¹³⁶ Podataka o začetcima (konkretno ovoga) običaja preskakanja vatre nisu poznati, ali ovakav običaj ne treba izazivati čuđenje, jer

¹³³ Dragić, Marko; Dragić, Helena., *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini.*, Croatica et Slavica Iadertina 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019., str. 277-279.

¹³⁴ Isto, str. 280.

¹³⁵ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

¹³⁶ Dragić, Marko; Dragić, Helena., *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini.*, Croatica et Slavica Iadertina 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019., str. 280.

„vjerovanje u pakao i paklene duhove vrlo je živo. Vjeruje se, također, u njihove pomoćnike, saveznike i prijatelje koji idu zemljom i traže kako da ljudima naškode.“¹³⁷ Postoje vjerovanja da upravo ovaj običaj dolazi od poganskih slavlja ljeta ili pak kao ostavština Herodijadina plesa.¹³⁸

12. Hodočašće za (Gulem i Mali Gospođindan) Veliku i Malu Gospu na Kosovu

Poznato je da su Hrvati na Kosovu vrlo često postili, zavjetovali se i hodočastili, međutim, na blagdan Velike Gospe velikom svetištu hodočaste i pravoslavci, muslimani, Romi i dr. Kao najznačajnije hodočašće, o kojemu će sigurno svi oni koji se dobro sjećaju toga vremena, radosno svjedočiti, jest „Letnica“. Stoga se ono opisuje na sljedeći način: „Najveće, međutim, prošteništa bilo je čudotvorne Majke Božje Crnogorske (Letničke) na *Gospođindan*, odnosno Veliku Gospu 15. kolovoza. Već od sv. Ane 26. srpnja, gotovo dvije trećine Janjevaca zaputilo bi se kolima, na konjima i magarcima, pa i pješice, na hodočašće u Letnicu, gdje bi ostali sve do 18. ili 18. kolovoza. Za to vrijeme potpuno bi se obiteljski život preselio u Letnicu. Stanovalo bi se u tzv. „zagrađima“.“¹³⁹ Na sličan se način hodočašća prisjeća kazivač:

Mi smo ti išli svake godine u Letnicu na Gulem Gospođindan, to je Velika Gospa, a Mali Gospođindan je Mala Gospa. A moram ti prvo kazat... Svake godine, to se štedilo cijele godine da se ima za otić' u Letnicu. Išlo bi se prije svete Ane, a stalo bi se tamo sve do... Prema tamo se nije išlo pješke, nego isto ko sad američki filmovi, karavane su išle. Ljudi su bili prekriveni. Mi kao dica nismo mogli dočekat, iščekivali smo kad će doć' taj dan da mi odemo u Letnicu. Svake godine se išlo, dvadeset i šesti sedmoga, to je sveta Ana, a stalo se tamo, tamo su bili kao kampovi. Mi smo to zvali zagrađe, to je bilo od crkve. Stali smo do svetoga Roka, a to je do šesnaesti osmoga. Divota je bilo, stvarno! Tamo bi se kupali u rijeku, velika rijeka i bistra voda, igrali bi nogomet... To je bilo ljetovanje, maltene godišnji odmor. Puno ljudi je išlo iz Janjeva tamo, sigurno trista do četiristo ljudi. Kad su išli, 'ko nije moga uvatit' kampove, išli bi po kućama, pa bi privatno spavali. Mi bi ranije otišli, 'ko je ima mogućnost ranije, on bi uvatio bolje mjesto,

¹³⁷ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 234.

¹³⁸ Isto, str. 237.

¹³⁹ Isto, str. 234-235.

smještaj za spavanje. 'Ko prvi dođe izabere najbolje, to bi bilo besplatno, a 'ko ne uhvati mjesto on mora platiti. Neko bi samo jedan dan doša' tamo... Dida Roko je slavija imendan tamo, pa se ne bi vratili za svetoga Roka, nego sutradan, tata bi to dogovorio s čovekom koji je vozio. Već preksutra, kad bi se vratili, tata je ima jednu limenku, zalotovanu okolo i imala je rupu, za štedit'. Onda bi izračuna, svaki dan bi ubaciva', da bi mi mogli opet iduće godine ić' u Letnicu. Svaki dan je ubaciva' u kutiju! U Letnici je bilo lijepo, tamo su dolazili iz Zagreba, Dubrovnika, od svukuda, iz Splita. Kao neki dernek.¹⁴⁰

Kazivačica uz blagdan Velike Gospe navodi i blagdan Male Gospe, jer su Janjevci više puta tijekom godine imali običaj hodočastiti u Letnicu. Hodočastilo se „za manjih Gospinih svetkovina, kao što su Mala Gospa, Gospa od Karmela, ali i o Sv. Ani. Ta su hodočašća uvijek bila izraz duboke pobožnosti, jer teško da bi netko iz zabave (*teferića*) pješao 40 i više kilometara.“¹⁴¹ Kazivačica svjedoči svoj doživljaj hodočašća:

Mala Gospa je Mali Gospođindan i Velika Veliki Gospođindan. Mala Gospa je u devetom mesecu, a Velika je petnaestog osmog. To su ljudi dolazili u Letnicu... Naši su Janjevci imali običaj da uoči devetnice idu devet dana. Tko je mogao, neki su išli po mjesec dana... Imali su zagrađe, ja sam to vidjela u Asiz kad sam bila isto. Tako, pokrito, tako se zvalo – zagrađe. Svaka je obitelj dala neki doprinos crkvi i dobije svoj dio, kao štand. Na primjer, dva metra dobiješ za sto kuna, četiri metra za dvjesto. I zavjesa se stavi. Zid je bio zavjesa. Žene su donosile lijepo stvari, nakitili te zagrađe, a nije imalo ni wc-a ni vode. Sve su išli na reku, da pereju suđe, da pereju... Ali žrtva, to je bilo uživanje u tome da ideju Majki Božjoj, da budu i da štuju Majku Božju. To je bilo za Veliku Gospu, a za Mali Gospođindan su dolazili ljudi koji su išli i po sela, onda bi došli tu... A procesija u crkvu, a Romi, a Muslimani, to su svi ljudi dolazili da časte Gospu. To je bilo u Letnicu, Crna Gora. Mi smo gu Janjevci zvali – to je Skopska Crna Gora, ali su ljudi zvali Letnica. Od Janjevo, najljepše mi je bilo sa kola kad smo išli. Znači konjska kola, a rabadžija¹⁴² je čovjek koji vozi i mi djeca puna u kola. Ragoža se stavi, nije bilo ni platno. Ragoža, što su ručno pleli od nečega... Većinom su to Muslimani

¹⁴⁰ Zapisala sam 2019. godine u Makarskoj. Kazao mi je Mate Matić, rođ. 1947. godine u Janjevu.

¹⁴¹ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 235.

¹⁴² O ovome više u: Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 237.

radili, imali taj prevoz. U Janjevo je bilo nekoliko Janjevaca što su imali brčku. Naš tetak je imao, tvoj deda ga zna... Brčka, to je ko da ima BMW, najnoviji. A čeza, moj tata je imao čezu za posao. Ovi Albanci, to trebaš unapred da pogodiš rabadžiju da te vozi, jer inače ne možeš da dođeš na red. Ujutro se probudiju ljudi, napraviš šparet od cigle, staviš ploču. Tu se kuhalo, tu se kava bradila... Moj tata pošto je bija svirač, harmoniku je svirao i onda bi se navečer skupili svi. Braća njegova, svi ljudi iz Zagreba i svi koji su dolazili na veselje, pjesma, jako lijepo...¹⁴³

13. Svi sveti

Već ranije spomenuto zvono i ovoga je puta od velike važnosti. „Zvono crkve sv. Nikole u Janjevu, izliveno 1368. godine“¹⁴⁴ najstarije je zvono u Hrvata. To „Prištijevsko zvono“ tri puta zvoni na blagdan Svih svetih. Na taj su dan Janjevci obilazili grobnice svojih najmilijih pokojnika. Kazivačica navodi kako bi toga dana zvono kod naroda budilo naročito čudnu i sjetnu atmosferu:

Svi sveti, najjezivo je bilo kad bi počelo zvono da lupa, spremaš se za groblje da ideš. Ono tri puta udara zvono. Najstarije zvono je u Janjevu, ali smo imali zvono za vjeronauk, zvono koje cuka za misu i zvono, veliko, koje cuka kad dođe biskup, veliki blagdani... To se veliko zvono čuje do Prištine. To zvono je moja baka zvala „Prištijevsko zvono“. Svi sveti to je bila misa na groblje.¹⁴⁵

14. Dušni dan

¹⁴³ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ 1958. godine u Janjevu.

¹⁴⁴ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 21.

¹⁴⁵ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

Dušni se dan kod Hrvata Janjevaca na Kosovu obilježavao jednako kao kod Hrvata unutar Republike Hrvatske. Blagdan se slavi 2. studenoga, odnosno 3. studenoga (ako je 2. studenoga nedjelja). Danas se često u pojedinim župnim zajednicama blagdan Svih svetih i Dušni dan slave o istom blagdanu. Pored molitve usmjerene za sve naše vjerne mrtve, „na Dušni se dan na groblje nosi cvijeće i pale svijeće“.¹⁴⁶ Cvijeća u to vrijeme nije bilo kao danas. Uglavnom se nosilo cvijeće koje su žene uzgajale u svojim vrtovima. Zvuk je zvona i ovdje, kao i u Dalmatinskoj zagori, od važnoga značaja – „Onaj koji zvoniti osjeća najveću muku, njegova sjećanja su najveća, jer težina zvona i svako spuštanje konopa tjeraju ga da sve jače izgovara molitve i sjeća se pokojnih.“¹⁴⁷:

Svi svetc i na Dušni dan se išlo na groblje. Groblje se uređivalo, u to vreme, 'ko je imao doma ruže, cveće, taj zakiti... Misa svečana je bila popodne u tri sat i na Svi svetc i na Dušni dan. Ko svuda što se ide. Ja nisam to voljela da idem, nisam mogla taj vrisak... To kad se završi misa, zvono, samo čuješ plač, muku...¹⁴⁸

15. Govor Janjevaca

Situacija u kojoj se danas govor Janjeva i Letnice nalazi, a onda i promatra, opisana je kao stanje, koje „ima dvije strane“¹⁴⁹. Te se dvije strane objašnjavaju na sljedeći način: „prvo, izvorni govor najstarijih govornika, bez obzira nalaze li se oni još uvijek na Kosovu ili u Hrvatskoj, i drugo, interferencija janjevačkoga govora i drugih idioma s kojima se Janjevci, a posebno mlađa generacija, susreću u Hrvatskoj. To su (a) narodni govori s kojima dolaze u dodir u mjestu stanovanja, i (b) hrvatski književni, standardni jezik.“¹⁵⁰ Dakle, moglo bi se reći da je riječ o „dvjema generacijama“: 1. najstariji (stariji) govornici, koji govore janjevačkim govorom još uvijek, nevezano uz situaciju, mjesto, priliku i sl. te 2. mlađi govornici, koji se

¹⁴⁶ Dragić, Marko. *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini.*, Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 418.

¹⁴⁷ Isto, str. 424-425.

¹⁴⁸ Zapisala sam 2023. godine u Zagrebu. Kazala mi je Ruža Gečević, djev. Matić, rođ. 1958. godine u Janjevu.

¹⁴⁹ Lončarić, Mijo., *Govor Janjeva.*, Croatica et Slavica Iadertina 8 (2). Zadar, 2012., str. 338.

¹⁵⁰ Isto.

svakodnevno češće susreću s drugim govorima ili standardnim jezikom. Druga je skupina nerijetko pod utjecajem brojnih drugih faktora (ne samo jezičnih).

Prije svega, postavlja se pitanje kako je uopće nastao janjevački govor. Je li on kroz povijest bio bliži dubrovačkom ili kosovskom govoru? Danas se govor Janjeva svrstava u torlačko narječje, odnosno prizrensko-južnomoravski dijalekt.¹⁵¹ Kod jezičnih se posebnosti ovih govora ističe: „To su velikom većinom srpski govori, za koje je karakteristična, uz neke druge zajedničke, jedna osobina koju susrećemo, u većoj mjeri, u makedonskom i bugarskom jeziku, tj. gubitak deklinacije, odnosno reduciranje, smanjenje broja padeža, i jedan akcent, tj. fonološku službu od prozodijskih značajki ima samo mjesto naglasaka. U podjeli, klasifikaciji srpskih govora, dva su postupka: jedni ih jezikoslovci smatraju posebnim, četvrtim narječjem, dijalektnom grupom u okviru srednjojužnoslavenskoga dijasistema (to su hrvatski, srpski, bošnjački i crnogorski jezik), dok ga drugi smatraju dijelom štokavskoga narječja, jednim od njegovih dijalekata.“¹⁵².

Poznato je da su tijekom tzv. „migracijskih valova“ brojni Hrvati s Kosova izbjegli, odnosno vratili u Republiku Hrvatsku te da su se u većim brojkama nastanili u Zagrebu (čtvrta Dubrava) i Kistanju kod Knina. Ukoliko bi se govorilo o tim dvjema skupinama, utoliko bi bilo važno naglasiti da i među njima postoji kulturna i jezična razlika. „U Dubravi Janjevci žive u kompaktnijoj zajednici, u svojem mikrokozmosu, pa se razložno pretpostavlja da unutar toga bolje čuvaju donesene kulturne i jezične posebnosti.“¹⁵³ Govor Janjevaca u Dubravi opisuje se kao „dodir janjevačkoga, torlaččkoga sustava s hrvatskim standardnojezičnim sustavom, ali i s kajkavskim (zagrebačkim) (pod)sustavom“¹⁵⁴. Lako je pretpostaviti da se utjecaj šire zajednice, standardni jezik s kojim se djeca susreću u školama, a onda i blizina kajkavske govorne zajednice više odražavaju na drugu, odnosno mlađu generaciju govornika.

Neka od obilježja, koja se javljaju u govoru Janjevaca su: 1. vokalizam – šest samoglasnika (*a, e, i, o, u* te poluglas), ekavski refleks jata, ponegdje se javlja glas sličan (i)jekavskome refleksu jata¹⁵⁵, 2. konsonantizam – čuva se glas *ʒ*, na mjestu dočetnoga *-l* javlja se *-ja*, često je umekšavanje suglasnika, dolazi do zamjene velara *x* u *v* ili *f* ili on u potpunosti izostaje, zvučni se suglasnici u dočetnom položaju obezvučuju, skupina *st* na kraju riječi gubi

¹⁵¹ Lončarić, Mijo., *Govor Janjeva.*, Croatica et Slavica Iadertina 8 (2). Zadar, 2012., str. 340.

¹⁵² Isto.

¹⁵³ Kekez, Stipe., *Govor Janjevaca doseljenih u Zagreb migracijama devedesetih godina 20. stoljeća.*, Hrvatski dijalektološki zbornik Vol. , No. 15, 2009., str. 212-213.

¹⁵⁴ Isto, str.213-214.

¹⁵⁵ Isto, str. 215.

t, 3. prozodija – nejasnoće o javljanju jednoga ili dva naglaska, kratkom i dugom, 4. morfologija – jednostavnija deklinacija, nema infinitiva, nema futura, dok se futur I. izražava oblikom *će* + prezent ili češće *će da* + prezent, javlja se i balkanska komparacija pridjeva, 5. sintaksa – udvajanje zamjenica i ostalo.¹⁵⁶

16. Zaključak

Hrvati s Kosova i danas su mnogima nepoznati ili se o njima vrlo malo i površno zna. Iako ne postoje brojni zapisi, danas su njihovi životi svjedočanstvo njihovih putova kroz povijest. Usmena je predaja odigrala važnu ulogu. Skladan život uz više nacija, vjersko opredjeljenje, selidbe, zanati ili običaji nisu nešto po čemu bi se Janjevci trebali nužno isticati kao manjina, ali su svakako veliko bogatstvo. Sve što se može povezati s riječju „Janjevo“ doista je zanimljivo i u najširem smislu te riječi - inspirativno.

U središtu je oduvijek veliki naglasak bio na vjeri. Božić, Uskrs, Velika i Mala Gospa, ili kako bi u janjevačkom govoru bilo „Gulem i Mali Gospođindan“ te brojni drugi blagdani, dostojno su se slavili u janjevačkim obiteljima na Kosovu. Tako je i danas unutar Republike Hrvatske. Ipak, jedan je svetac iznimno važan za Janjevce, a to je Nikola. Zaštitnik je mjesta i župe, zaštitnik pomoraca i putnika, najbolje opisan kao – zaštitnik janjevačkih predaka. Njemu se utječu i „samo njemu pripisuju zasluge što su sve do danas uspjeli se održati, unatoč silnih patnji i nevolja koje su u dugim stoljećima prohujale Kosovom“¹⁵⁷.

Janjevci žive i danas diljem Lijepe Naše. S njima žive običaji, pjesme i legende, koji su se godinama prenosili s koljena na koljeno te tako utjecali na brojne karaktere i živote mlađih naraštaja. O tomu nam svjedoče kazivači ovoga diplomskoga rada. Stoga kao i uvijek vrijedi: „Sv. nas je Nikola sačuvao, on neka nas i ubuduće brani.“¹⁵⁸.

¹⁵⁶ Kekez, Stipe., *Govor Janjevaca doseljenih u Zagreb migracijama devedesetih godina 20. stoljeća.*, Hrvatski dijalektološki zbornik Vol. , No. 15, 2009., str. 215-217.

¹⁵⁷ Čolak, Nikola i Mažuran, Ive., *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000., str. 235.

¹⁵⁸ Isto.

Rječnik

A

Ajdete – hajdete

Av'j – ovaj

B

Baca – djed

Bakšiš – miraz, dar

Bardila – kuhati, peći

Berelin – ime brda

Betlem – Betlehem

Bija – bio

Blagosovenje – blagoslov

Bošća – pregača

Brćka – drvena, mala zaprega na dva kotača koju vuče jedan konj, prijevoz za najviše troje ljudi

C

Ceja – cijeli

Celu – cijelu

Conetova bašća – mjesto, dvorište

Crkvisant – osoba koja je zadužena za crkvene poslove

Cuka – lupka, zvoni

Cukaju – lupkaju, zvone

Cveće – cvijeće

Č

Čovek – čovjek

Ć

Ćilim – sag

D

Dava' – davao

Deca – djeca

Deda – djed

Dete – dijete

Dever – djever

Devojka – djevojka

Diboko – duboko

Dica – djeca

Dida – djed

Dimije – dio janjevačke narodne nošnje, hlače

Dođeju – dođu

Doneli – donijeli

Doša' – došao

Doteraju – dotjeraju

Drangulije – drago kamenje, nakit, pribor

Drugačke – prijateljice

Drugdi – drugdje

Drugojače – drukčije

Dve – dvije

Đ

Durđevdan – blagdan sv. Jurja

F

Fala – hvala

Farbali – bojali

Fešta – slavlje, zabava

G

Gde – gdje

Glama – ime brda

Govorija – govorio

Gudica – pečena svinjetina
Gulem Gospođindan – Velika Gospa
Guljem zakon – veliki zakon, misa
Guljemo – veliko

I

Ideju – idu
Imaja – imao
Iša' – išao
Izaša' – izašao
Izgubija – izgubio

K

Kafana – kavana
Kalavešnica – vatra koja se palila i preskakala za Ivandan
Ko – kao
'Ko – tko
Korljanje orasa – igra s orasima;
'kotrljanje oraha'
Kršaju – kucaju, lome

L

Lafiju – govore
Lakrdija – prosidba
Lojze – loze

LJ

Ljigen – plitka posuda za pranje i umivanje

Ljulje – ljuljačke

M

Mali Gospođindan – Mala Gospa
Maltene – praktički
Mesta – mjesta

Meštri – majstori

Misto – mjesto

Mitanće – gornji dio narodne nošnje

Mlogo – mnogo

Mogare – magarac

Moliju – mole

Muabet – polagan i prijatan razgovor

N

Najjezivo – najjezivije

Najljepo – najljepše

Najzanimljiva – najzanimljivija

Namera – namjera

Naobrazovani – obrazovani

Napario – zagrijao

Natovarija – natovario

Nedokoljke – neubijene

Niko – nitko

O

Obesimo – objesimo

Obešenu – obješenu

'oće – hoće

Odneseju – odnesu

Okitiju – okite

Omesi – mijesi (kruh)

Otić' – otići

Ovde – ovdje

P

Pasja vera – vrag, „pasja vjera“

Pepeljanje – Pepelnica

Pereju – peru

Peške – hodom	Stavija – stavio
Pevali – pjevali	Staviju – stave
Pobednik – pobjednik	Subotni – subotnji
Pođeju – pođu	Svet – svijet
Pomoga' – pomogao	Svetle – svijetle
Posipuje – polijeva	Svetlije – svjetlije
Praviju – prave	Svojština – rodbina
Predikuje – propovijeda	Svugdi – svugdje
Preskačeju – preskaču	Š
Presnak – janjevačko jelo od jaja	Šparet – peč
Prevoz – prijevoz	Štedilo – štedjelo
Pričaja – pričao	T
Probudiju – probude	Teferić – zabava
Promrza' – promrznuo	'tio – htio
R	Tira – ručnik
Rabadžija – veća zaprega koju vuče više konja, uglavnom korištena za obavljanje ratarskih i stočarskih poslova	Tražija – tražio
Rabotali – radili	Tribali – trebali
Ragoža – tkanina, slamnati materijal	Tufta – loptasti jastučić (vunenih) niti
<i>Rifanac/Rifana</i> – običaj ljuljanja mladih	U
S	Ubaciva' – ubacivao
Sabereju – skupe	Unapred – unaprijed
Sabiraju – skupljaju	Uplašija – uplašio
Sas – sa, s	Uvatit' – uhvatiti
Satlijaš – jelo, riža na mlijeku	Uvik – uvijek
Sićam – sjećam	Uzapt – umjerenost
Slava – blagdan, praznik	Uzeju – uzmu
Slavija – slavio	V
Sneg – snijeg	Veče' – večer
Sritne – sretne	<i>Veligdan</i> – Uskrs
	Videli – vidjeli

Vidit' – vidjeti

Z

Zagovor – zaruke

Zagovorena – zaručena

Zagrađe – kampovi za hodočasnike

Zanatlijska – žena koja se bavi zanatom

Zatolovan – rezultat limarske tehnike

Zidnice somotske – plišane navlake koje se stavljaju na zid hladne sobe, najčešće prikazuju motive prirode

Zvonija – zvonio

Ž

Živili – živjeli

Živit' – živjeti

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

- Filjka Matić (intervju, travanj 2019. godine, Makarska)
- Ruža Gečević (intervju, lipanj 2023. godine, Zagreb)
- Mate Matić (intervju, travanj 2019. godine, Makarska)

Popis kazivača

- Filjka Matić, (djev. Rodić, rođ. 1952.) u Janjevu, Kosovo
- Ruža Gečević, (djev. Matić, rođ. 1958.) u Janjevu, Kosovo
- Mate Matić, (rođ. 1947.) u Janjevu, Kosovo

Literatura

1. Braica, Silvio, *Božićni običaji.*, Ethnologica Dalmatica, 13 (1), Split, 2004., str. 5-26.
2. Čolak, Nikola i Mažuran, Ive. *Janjevo: Sedam stoljeća opstojnosti Hrvata na Kosovu.*, Udruga „Janjevo“: Matica Hrvatska, Zagreb, 2000.
3. Demović, Miho. *Naši pjevački zborovi: Dječji pjevački zbor župe Janjevo na XXI Dubrovačkim ljetnim igrama.*, Sveta Cecilija Vol. 40, No. 3, 1970. 90.
4. Dragić, Helena. *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica.*, Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., 235.-252.
5. Dragić, Marko. *Brgulja – slava nebeskih zaštitnika u hrvatskoj tradiciji.*, Ethnologica Dalmatica, 30 (1) 2023., 87-116.
6. Dragić, Marko. *Sveta nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji.*, Ethnologica Dalmatica 28. Etnografski muzej Split, 2021., 51-73.

7. Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini.*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020. 37.-84.
8. Dragić, Marko. *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini.*, Crkva u svijetu, 54 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019. 59-81.
9. Dragić, Marko. *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini.*, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018. 37-66.
10. Dragić, Marko; Dragić, Helena. *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini.*, Croatica et Slavica Iadertina 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019. 275-329.
11. Dragić, Marko. *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata.*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016. 259.-281.
12. Dragić, Marko. *Veselanje u južnoj Hercegovini i u Blatu na Korčuli.*, Stolačko proljeće, XIV, Stolac, 2016, str. 157-171.
13. Dragić, Marko. *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, 141-163.
14. Dragić, Marko. *Silvestrovo u hrvatskoj tijetradicijskoj kulturi.*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 303-323.
15. Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
16. Dragić, Marko. *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.*, Ethnologica Dalmatica, 22, Split, 2015., 5-42.
17. Dragić, Marko. *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.
18. Dragić, Marko. *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini.*, Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 417.- 426.
19. Dragić, Marko. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269-313.
20. Dragić, Marko. *Badnja noć u folkloristici Hrvata.*, Croatica et Slavica Iadertina 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.

21. Dragić, Marko. *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.*, Godišnjak Titius, 3. 2010. str. 123-174.
22. Dragić, Marko. *Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata.*, Hercegovina, godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe, 24, Mostar, 2010., str. 129-153.
23. Dragić, Marko. *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 81-104.
24. Dragić, Marko. *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini.*, Crkva u svijetu 44 (3), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2009., str. 205.-228.
25. Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.
26. Dragić, Marko. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (1), Split, 2008., str. 67-91.
27. Dragić, Marko. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.
28. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti.* Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
29. Dragić, Marko. *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.*, Croatica et Slavica Iadertina br. 3, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007., 369-390.
30. Dragić, Marko. *Veliki petak u sakralnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata.*, Muka kao nepresušno nadahnuće Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture, br. VI., Pasionka baština Bosne i Hercegovine 2, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina 2, Zbornik radova VII. i VIII. međunarodnog znanstvenog simpozija Proceedings of Seventh and Eight International Scientific Symposium Vitez, Zagreb, 2012., 332-372.
31. Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja.*, III izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991.
32. Kekez, Stipe. *Govor Janjevaca doseljenih u Zagreb migracijama devedesetih godina 20. stoljeća.*, Hrvatski dijalektološki zbornik Vol. , No. 15, 2009. 211-224.
33. Kelava, Josipa. *Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posuškoga kraja.*, Croatica et Slavica Iadertina, 13 (1). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. 2018. 157-171.

34. Lončarić, Mijo. *Govor Janjeva.*, Croatica et Slavica Iadertina 8 (2). Zadar, 2012. 337-347.
35. Vojinović Traživuk, Branka. *Jedan etnološki pogled na Božić.*, Ethnologica Dalmatica 26, Split, 2019, 1-23.

TRADICIJSKA KULTURA - ČUVARICA IDENTITETA HRVATA JANJEVACA

Sažetak

U podnožju brda *Glama* i uz rijeku *Janjevku* nekada je bila smještena najstarija hrvatska dijaspora. Kotlina i u njoj malo mjesto zvano Janjevo, gdje su Hrvati podrijetlom iz Dubrovnika i s prostora Dubrovačke Republike stoljećima živjeli. Moglo bi se reći da je prirodni položaj odnosno smještaj Janjeva upravo ono što im je dugi niz godina, pred raznim opasnostima pružalo sigurnost, ali jedno je sigurno – oni će uvijek svjedočiti zaštitu i pomoć svetoga Nikole.

Vrijeme adventa, korizma, svetcima poput svetoga Jurja, Marka, Antuna Padovanskoga, Ivana Krstitelja, Stjepana, svete Lucije, Barbare, hodočašća i brojni drugi blagdani, potkrijepljeni su pričama triju kazivača. Priče su upravo ono što im je nakon odlaska s Kosova ostalo te one čine osnovu ovoga rada, stoga je njima potrebno posvetiti pozornost. One su se oduvijek prenosile s koljena na koljeno. One su izuzetan primjer da su katolička vjera, običaji i tradicija neizostavan dio života janjevačke zajednice.

Štoviše, nakon sedamsto dvadeset godina od prvoga pisanog spomena Janjeva, usmena je predaja i ovoga puta odigrala važnu ulogu – ona je prenositeljica tradicijske kulture, čuvarica identiteta Hrvata Janjevaca.

Ključne riječi: Hrvati na Kosovu, Janjevo, tradicija, usmena predaja, vjera i običaji

CULTURE OF TRADITION – KEEPING CROATIA'S „JANJEVAC“ IDENTITY

Abstract

At the foot of the hill *Glama* and along the river *Janjevka* there once was the oldest Croatian diaspora located. The basin, and in it a small village called Janjevo, where the Croats originating from Dubrovnik and from the area of the Republic of Dubrovnik have lived for centuries. It could be said that the natural position of Janjevo, or better said its location is exactly what has provided them security during many years when facing various dangers, but one thing is certain – they will always witness the protection and help of St. Nicholas.

The time of Advent, Lent, saints such as St. George, Marko, Anthony of Padua, John the Baptist, Stephen, St. Lucia, Barbara, pilgrimage and many other holidays, are backed up by the stories of the three narrators. The stories, after they left Kosovo, is just what they were left with and those stories form the basis of this work, therefore it is necessary to pay special attention to them. They have always been passed down from generation to generation and are an exceptional example that the Catholic faith, customs and traditions are an indispensable part of the Janjevo community.

Furthermore, after seven hundred and twenty years since the first written mention of Janjevo, oral tradition has played an important role this time as well – it is the transferor of traditional culture, the guardian of the identity of the Croats of Janjevo

Key words: Croats in Kosovo, Janjevo, tradition, oral tradition, faith and customs (of the people)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Petra Vuković, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice Hrvatskoga i njemačkoga jezika^{knj.}, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 19. rujna 2023. god.

Potpis Vuković Petra

Izjava o pohrani završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: Petra Vuković
Naslov rada: Tradicijska kultura - čuvarica identiteta Hrvata Janjevaca
Znanstveno područje: Humanističke znanosti
Znanstveno polje: Filologija
Vrsta rada: Diplomski rad

Mentor/ica rada:

prof. dr. sc. Marko Dragić

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

/

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

prof. dr. sc. Boris Škvorc
dr. sc. Nikola Sunara

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog (diplomskog) specijalističkog/doktorskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

Split, 19. rujna 2023. god.

Potpis studenta/studentice: Vuković Petra